

**SENAT DE BELGIQUE****BELGISCHE SENAAAT**

SESSION DE 1947-1948

ZITTING 1947-1948

REUNION DU 5 OCTOBRE 1948

COMMISSIEVERGADERING VAN 5 OCTOBER 1948

Rapport des Commissions réunies de la Justice et de l'Intérieur chargées d'examiner la proposition de loi instituant une consultation nationale au sujet de la Question Royale.

Verslag van de Verenigde Commissies van Justitie en van Binnenlandse Zaken belast met het onderzoek van het wetsvoorstel tot instelling van een volksraadpleging over de Koningskwestie.

*Présents :*

*Commission de la Justice :* MM. ALLARD, ANCOT, DE CLERCQ, DELMOTTE, DERBAIX, FONTEYNE, GUINOTTE, HANQUET, KLUYSKENS, LAGAE, LILAR, LOHEST, MACHTENS, MAZEREEL, PHOLIEN (2), ROLIN (1), RONSE, SIRONVAL, Mme VANDERVELDE, MM. VAN REMOORTELE, VAN ROOSBROECK, VERBAET.

*Commission de l'Intérieur :* MM. ALLARD, BERNARD, BOUWERAERTS, Vte COSSEE de MAULDE, CROMMEN, DE BRUYNE (V.), DE GROOTE, DERBAIX, FONTEYNE, GRIBOMONT, HARMEGNIES, HUART, LAGAE, MACHTENS, Baron MEYERS, MINNAERT, TACK, TOBBACK, VAN DER BORCHT, VERBRUGGE, YERNAUX.

MESDAMES, MESSIEURS.,

MEVROUWEN, MIJNE HEREN,

Le soussigné ayant été désigné le 21 septembre comme rapporteur par les Commissions réunies de la Justice et de l'Intérieur a donné lecture à la séance du 5 octobre d'un projet de rapport concluant à l'adoption de la proposition de loi de M. Struye et consorts sous réserve d'un amendement de forme à l'article 1er.

Après un échange de vues l'article premier ainsi amendé de l'accord des auteurs de la proposition présents à la séance fut toutefois repoussé à parité de voix (22 voix contre 22).

Le rapporteur ayant offert sa démission, il fut décidé de le maintenir dans ses fonctions, aucune majorité ne pouvant prétendre à son remplacement.

(1) Président des Commissions réunies.

(2) Rapporteur.

Voir :

Document du Sénat.

76 (Session extraordinaire de 1946) : Proposition de loi.

De ondergetekende werd op 21 September tot verslaggever aangewezen door de Verenigde Commissies van Justitie en van Binnenlandse Zaken en heeft tijdens de vergadering van 5 October een ontwerp van verslag voorgelezen, dat besloot tot de aanneming van het wetsvoorstel van de heer Struye cs. onder voorbehoud van een vormamendement bij art. 1.

Na een gedachtenwisseling werd het eerste artikel, aldus geamendeerd met instemming van de indieners van het wetsvoorstel die op de vergadering tegenwoordig waren, evenwel bij staking van stemmen (22 tegen 22) verworpen.

Daar de verslaggever zijn ontslag had aangeboden, werd er beslist hem als zodanig te handhaven, vermits geen enkele meerderheid op zijn vervanging aanspraak kon maken.

(1) Voorzitter der Verenigde Commissies.

(2) Verslaggever.

Zie :

Gedr. St. van de Senaat.

76 (Buit. Zitting 1946) : Wetsvoorstel.

La Commission a estimé même qu'il y avait lieu de publier le projet initial du rapport comme reflétant les vues des partisans de la proposition en même temps que d'autres notes dans lesquelles les adversaires ont fait connaître les raisons de leur opposition.

## ARGUMENTATION DES PARTISANS DE LA PROPOSITION

(projet initial de rapport)

### Préambule

La Haute Assemblée se rappelle les circonstances dans lesquelles fut votée la loi du 19 juillet 1945 ainsi conçue: « Lorsqu'il a été fait application de l'article 82 de la » Constitution, le Roi ne reprend l'exercice de ses pouvoirs » constitutionnels, qu'après une délibération des Chambres » réunies constatant que l'impossibilité de régner a pris » fin.

Il est certain que cette loi ne pouvait dans l'esprit de personne constituer la solution définitive du problème royal, car l'affirmer reviendrait à dire que les Chambres réunies auraient le pouvoir, en différant indéfiniment leur décision, de paralyser l'exercice de la fonction du Roi.

Les termes mêmes de la loi indiquent que dans la pensée des auteurs elle avait pour objet de faire face à une difficulté passagère, mais qu'elle devait être suivie dans un délai vraisemblablement bref de la délibération qu'elle prévoyait.

Pourrait-on concevoir, comme d'ailleurs on l'a fait observer au cours des discussions en commission, que la Constitution qui prévoit la co-existence permanente et la collaboration des 3 pouvoirs de l'Etat confère à l'un d'eux le droit de paralyser l'un des autres ou tout au moins d'en modifier l'exercice sans que soit révisée, conformément à l'article 131, la Charte constitutionnelle, qui constitue le pacte fondamental conclu entre les citoyens, la nation et les organes qu'ils se sont librement et souverainement donnés.

On observera d'ailleurs qu'aux termes de l'art. 84 toute révision constitutionnelle est impossible pendant une Régence.

De Commissie was zelfs van oordeel dat het aanvankelijk ontwerp van verslag, dat de mening van de voorstanders van het voorstel weergaf, diende bekendgemaakt samen met andere nota's, waarin de tegenstanders de redenen van hun verzet hebben uiteengezet.

## BETOOG VAN DE VOORSTANDERS VAN HET VOORSTEL

(aanvankelijk ontwerp van verslag)

### Inleiding

De Hoge Vergadering herinnert zich de omstandigheden waarin werd goedgekeurd de wet van 19 Juli 1945 welke luidt als volgt :

« Wanneer toepassing werd gemaakt van art. 82 van de Grondwet, hervat de Koning de uitoefening van zijn grondwettelijke machten slechts na een beraadslaging van de Verenigde Kamers vaststellend dat de onmogelijkheid te regeren een einde heeft genomen. »

Zeker is dat deze wet in de geest van niemand de definitieve oplossing van het koningsvraagstuk kon vormen, want dit beweren zou er op neerkomen te zeggen dat de Verenigde Kamers de macht zouden bezitten om, door haar beslissing maar steeds uit te stellen, de uitoefening van de functie van de Koning te verlammen.

De termen zelf van de wet wijzen er op dat, in de gedachte van de stellers, zij tot doel had te voorzien in een moeilijkheid van voorbijgaande aard, maar dat zij in een waarschijnlijk korte tijdspanne moest gevolgd worden door de beraadslaging en beslissing die zij voorzag.

Zou men zich kunnen voorstellen, zoals men er trouwens heeft op gewezen in de loop van de besprekingen in de schoot van de commissie, dat de Grondwet die het bestendig naast mekaar bestaan en de samenwerking van de drie machten van de Staat voorziet, aan een van deze machten het recht zou verlenen om een van de andere lam te leggen of dan toch ten minste de uitoefening er van te wijzigen zonder dat, overeenkomstig art. 131, de grondwettelijke oorkonde, die het pact vormt dat gesloten werd onder de staatsburgers, de natie en de organen die zij zich vrij en soeverein gegeven hebben, herzien wordt.

Overigens dient opgemerkt, dat, naar luid van art. 84, elke grondwethervorming tijdens een regentschap onmogelijk is.

En fait il n'est pas discutable qu'une lourde hypothèque pèse sur le pays et même dans une certaine mesure, sur son crédit à l'étranger.

L'équivoque de la situation créée et maintenue depuis plus de trois ans est certaine. Les termes de la formule exécutoire des arrêtés et des actes judiciaires étonnent non seulement les Belges mais les étrangers.

Ils ne constituent en eux-mêmes qu'un incident, mais qui est à ce point caractéristique et révélateur d'une situation anormale que nul ne songe plus à défendre une formule qui ne trouve aucun appui dans les faits.

Sans doute avait-on espéré, en votant la loi du 19 juillet 1945, que les Chambres issues des futures élections législatives, en fait celles de février 1946, auraient pu résoudre le problème, mais cet espoir ayant été déçu, l'idée de consultation populaire, dont il avait déjà été parlé antérieurement, parut normale au premier Gouvernement qui se présenta devant le Parlement et qui déclara:

« le Gouvernement trouverait logique qu'une proposition » de loi relative à cet objet (une consultation populaire) » fût déposée devant le Parlement. Si la loi n'était pas » votée il faudrait constater que la solution de la question » royale ne serait pas possible ».

En outre la déclaration ministérielle lue aux Chambres par l'actuel Gouvernement le 25 mars 1947 constate que

« la question royale ne peut donc être résolue à l'heure » actuelle, mais le Gouvernement a conscience qu'il se » doit de promouvoir un accord entre les partis en vue » d'arriver à une solution qui ne peut se concevoir que » dans le respect de nos institutions nationales ».

La nation sait aujourd'hui que des efforts ont été tentés pour régler le grave et douloureux problème, mais aussi que la solution n'a pu être trouvée ainsi que le déclare la lettre du Roi du 22 juin 1948 adressée à Monsieur le Premier Ministre et que celui-ci a rendue publique.

La consultation populaire est apparue dès lors comme impérieusement exigée.

L'honorable Comte Carton de Wiart avait le 17 juillet 1945 déposé sur le bureau de la Chambre une proposition de loi instituant une consultation nationale au sujet de la question royale (document 144).

La proposition fut rapportée par l'honorable M. Rey qui constata que la section centrale l'avait repoussée par parité de voix (3 contre 3).

Feitelijk kan niet betwist worden dat een zware hypothec op het land en zelfs, in een zekere mate, op zijn kredietwaardigheid in het buitenland drukt.

De dubbelzinnigheid van de sedert meer dan drie jaren in het leven geroepen en in stand gehouden toestand kan niet betwist worden. De bewoording van het formulier van tenuitvoerlegging der besluiten en der gerechtelijke akten verwonderen niet alleen de Belgen maar ook de buitenlanders.

Op zichzelf vormen zij niets meer dan een incident, dat echter zodanig een abnormale toestand kenschetst en aan het licht brengt, dat niemand er meer aan denkt een formule te verdedigen, die in de feiten generlei steun vindt.

Wellicht had men door het goedkeuren van de wet van 19 Juli 1945 gehoopt, dat de uit de aanstaande wetgevende verkiezingen — zegge feitelijk die van Februari 1946 — voort te spruiten Kamers, het vraagstuk hadden kunnen oplossen, doch, daar die hoop werd teleurgesteld, bleek de gedachte van een volksraadpleging waarover reeds te voren gesproken werd, normaal aan de eerste Regering, die vóór het Parlement verscheen en verklaarde:

« De Regering zou het logisch vinden dat een wetsvoorstel betreffende deze aangelegenheid (een volksraadpleging) bij het Parlement worde ingediend. Wordt de wet niet goedgekeurd, dan zou dienen vastgesteld dat deze oplossing van de koningskwestie niet mogelijk is. »

Buitendien wordt in de door de tegenwoordige Regering op 25 Maart 1947 vóór de Kamers gelezen ministeriële verklaring vastgesteld :

« De koningskwestie kan dus thans niet opgelost worden, doch de Regering is er zich van bewust dat zij als plicht heeft een overeenkomst tussen de partijen te bevorderen om tot een oplossing te geraken, die slechts door de eerbiediging onzer instellingen denkbaar is. »

De natie weet thans dat pogingen gedaan werden om het gewichtig en pijnlijk vraagstuk te regelen, maar ook dat de oplossing niet kon gevonden worden, zoals verklaard wordt in de brief welke de Koning op 22 Juni 1948 aan de h. Eerste-Minister richtte en door deze openbaar gemaakt werd.

Dienvolgens bleek de volksraadpleging dringend vereist.

De geachte graaf Carton de Wiart had op 17 Juli 1945 bij het bureau van de Kamer een wetsvoorstel ingediend tot instelling van een volksraadpleging betreffende de koningskwestie (Gedr. St. 144).

Over het voorstel werd verslag ingediend door de geachte h. Rey, die vaststelde dat de hoofdafdeling het bij staking van stemmen (3 tegen 3) afgewezen had.

Pour l'instant, nous réservant de faire d'autres allusions au rapport de M. Rey (doc. 37) dont la lecture présente un réel intérêt, nous soulignons que l'honorable rapporteur lui-même a constaté que le problème demeure ouvert puisqu'il affirme « nous pensons que si aucun fait nouveau » ne se produit dans l'intervalle il appartient au Parlement » après les prochaines élections de se prononcer de façon » définitive ».

Est-ce trahir le sens de ce texte que d'affirmer que la pensée du rapporteur et dans l'espèce de la Commission était que dès après les élections de 1946 une solution devait intervenir et que partant tous les délais apparaissent aujourd'hui comme dépassés.

La dissolution des Chambres frappa de caducité la proposition du Comte Carton de Wiart; l'actuelle proposition de loi fut déposée sur le bureau du Sénat peu après les élections législatives de 1946. Sa prise en considération fut votée par la Haute Assemblée le 29 juillet 1948 par 83 voix contre 66. Renvoyée devant les Commissions de la Justice et de l'Intérieur le rapporteur soussigné fut désigné à l'occasion de la réunion commune du 21 septembre 1948.

L'actuelle proposition a d'ailleurs les plus grandes affinités avec celle du Comte Carton de Wiart.

### L'objet de la proposition

Il est défini dans l'article 1er.

Le Parlement est appelé à s'informer au sujet de l'état d'esprit de la population belge concernant le problème posé.

La question serait, suivant l'amendement que nous proposons à la fin du rapport: « Désirez-vous que le Roi Léopold III reprenne l'exercice de ses hautes fonctions constitutionnelles? ».

Les Belges invités à se prononcer seront ceux qui participent aux élections communales.

Quel que doive être le résultat de la Consultation, il sera d'abord un élément d'appréciation pour le Parlement qui n'est pas à même de se documenter sur l'état de l'opinion de la nation par la procédure de l'enquête parlementaire ordinaire (art. 40 de la Constitution) dont à bien des égards l'actuelle proposition n'est qu'une application.

Il sera ensuite une précieuse information pour le Gouvernement qui ne peut se désintéresser de l'opinion publique.

Onder voorbehoud van verdere aanhalingen uit het verslag Rey (Gedr. St. 37) waarvan het lezen werkelijk van belang is, wijzen wij er dadelijk op dat de geachte verslaggever zelf heeft vastgesteld dat het vraagstuk open blijft vermits hij verklaart: « Wij zijn van oordeel dat, indien zich ondertussen geen enkel nieuw feit voordoet, het aan het Parlement, na de aanstaande verkiezingen, zal toekomen definitief uitspraak te doen. »

Zouden wij de betekenis van die tekst geweld aandoen door te verklaren dat de gedachte van de verslaggever en ten deze van de Commissie was, dat dadelijk na de verkiezingen van 1946 een oplossing moest tot stand komen en dat bijgevolg al de verdagingen thans voorbijgestreefd blijken.

De ontbinding van de Kamers deed het voorstel van graaf Carton de Wiart vervallen; het tegenwoordig voorstel van wet werd bij het Bureau van de Senaat ingediend, kort na de wetgevende verkiezingen van 1946. De inoverwegingneming ervan werd door de Hoge Vergadering goedgekeurd op 29 Juli 1948, met 83 tegen 66 stemmen. Nadat zij naar de Commissies van Justitie en van Binnenlandse Zaken verwezen werd, werd de ondergetekende verslaggever gekozen ter gelegenheid van de gemeenschappelijke vergadering van 21 September 1948.

Het huidige voorstel biedt trouwens veel punten van overeenkomst met dat van graaf Carton de Wiart.

### Het doel van het voorstel

Het is in artikel 1 omschreven.

Het Parlement wordt verzocht te informeren naar de geestestoestand van de Belgische bevolking betreffende het gestelde vraagstuk.

De vraag zou zijn, volgens het amendement dat wij bij het slot van het verslag zullen voorstellen: « Wenst gij dat Koning Leopold III de uitoefening van zijn hoge grondwettelijke functies zou hervatten? »

De tot uitspraak uitgenodigde Belgen zouden zijn degenen die aan de gemeentelijke verkiezingen deelnemen.

Welke ook de uitslag van de volksraadpleging moet zijn, vooreerst zal hij een factor van beoordeling zijn voor het Parlement dat niet bij machte is om wetenschap op te doen over de toestand van de mening van de Natie door middel van de procedure van het gewoon parlementair onderzoek (artikel 40 der Grondwet) waarvan het huidige voorstel in vele opzichten slechts een toepassing is.

Vervolgens zal hij een kostelijke voorlichting zijn voor de regering die de openbare mening niet kan veronachtzamen.

Il constituera enfin une indication de haute valeur pour le Souverain, qui, investi de droits mais assujetti à des devoirs en vertu du serment constitutionnel qu'il a prêté, est tenu à la plus extrême prudence envers la nation et la Dynastie.

Afin d'éviter toute équivoque et pour répondre dès à présent à certaines des objections que nous rencontrerons ci-après, soulignons que la consultation populaire n'aura aucun résultat automatique, si ce n'est de faire connaître le sentiment du pays et de permettre d'en mesurer la profondeur.

Toute initiative parlementaire étant réservée, il appartiendra, éventuellement, au Gouvernement ainsi éclairé de faire aux Chambres toutes propositions qui lui seraient inspirées par le résultat de la Consultation.

Le Roi dans Sa lettre du 22 juin 1948 rappelait qu'il s'était rallié au principe d'une consultation de tous les citoyens et déclarait: « Si de cette consultation ne se dégage pas une indiscutable majorité en vue de ma restauration dans mes prérogatives constitutionnelles j'abdiquerai. Au contraire, si la majorité m'était favorable j'attendrais que le Parlement, instruit de la volonté nationale, use des pouvoirs qu'il s'est arrogés par la loi du 19 juillet 1945 pour mettre fin à la présente crise constitutionnelle. »

Il n'y a pas à douter que tout citoyen belge appelé à se prononcer consultera sa conscience et songera au bien général.

Affirmons ici que dans la pensée des auteurs de la proposition, il ne s'agit point de demander à ceux qui participeront à la Consultation de prononcer un verdict au sujet des griefs qui ont fait naître le problème, ni pas davantage sur la valeur des arguments qui ont été opposés en réponse à ces griefs.

Votre rapporteur ne saurait mieux faire que de reproduire un extrait caractéristique des « développements » de la proposition qui exprime le vœu suivant: « La consultation populaire doit se faire dans la dignité comme le veut un peuple qui jouit d'une grande maturité politique. »

En agir autrement serait du reste méconnaître le principe constitutionnel de l'inviolabilité de la personne du Roi.

Le Congrès national aborda en 1830 le problème de la déchéance du Roi, mais cette éventualité fut repoussée à raison de la nécessité d'assurer l'hérédité et l'inviolabilité considérées comme concepts inséparables.

Ten slotte zal hij een aanduiding van hoge waarde zijn voor de Vorst die, bekleed met rechten maar onderworpen aan plichten krachtens de door hem afgelegde grondwettelijke eed, tot de uiterste omzichtigheid tegenover de natie en het Vorstenhuis verplicht is.

Om elke dubbelzinnigheid te vermijden en om reeds van nu af aan te antwoorden op sommige bezwaren die wij hierna bespreken, laten wij er op wijzen dat de volksraadpleging generlei automatisch resultaat zal hebben, tenzij de gevoelens van het land te doen kennen en het mogelijk te maken na te gaan hoe diep zij geworteld zitten.

Onder voorbehoud van elk parlementair initiatief, zal het eventueel op de aldus voorgelichte regering berusten aan de Kamers alle voorstellen te doen die haar door de uitslag van de raadpleging mochten ingegeven worden.

In zijn brief van 22 Juni 1948 herinnerde de Koning er aan dat hij zich bij het beginsel van een raadpleging van al de staatsburgers aansloot en verklaarde hij: « Mocht die raadpleging geen onbetwistbare meerderheid ten gunste van mijn herstel in mijn grondwettelijke voorrechten geven, dan zou ik afstand doen van de troon. Mocht daarentegen die meerderheid mij gunstig zijn, dan zou ik van het Parlement verwachten dat het, de nationale wilsuiting kennende, gebruik zou maken van de macht, die het zich door de wet van 19 Juli 1945 heeft toegeëigend, om een einde te maken aan de huidige grondwettelijke crisis. »

Het lijdt geen twijfel dat elke Belgische staatsburger, verzocht om uitspraak te doen, zijn geweten zal onderzoeken en aan het algemeen nut zal denken.

Laten wij hier beklemtonen dat, in de gedachte van de indieners van het voorstel, het er niet om gaat aan hen die aan de raadpleging zullen deelnemen te vragen een uitspraak te stellen betreffende de grieven die het vraagstuk hebben doen ontstaan, evenmin als over de waarde van de argumenten die als antwoord op die grieven ingebracht werden.

Uw verslaggever zou niet beter kunnen doen dan een kenmerkend uittreksel van de « toelichtingen » van het voorstel over te nemen waarin de volgende wens tot uiting komt: « De volksraadpleging moet in waardigheid geschieden zoals een volk, dat politiek volkomen rijp is, het wil. »

Anders handelen zou er trouwens op neerkomen het grondwettelijk beginsel van de onschendbaarheid van 's Konings persoon te loochenen.

Het Nationaal Congres behandelde in 1830 het vraagstuk van de afzwering van de Koning, maar die mogelijkheid werd afgewezen wegens de noodzakelijkheid om de als onscheidbare begrippen beschouwde erfelijkheid en onschendbaarheid te verzekeren.

À la séance du 19 novembre 1830, l'un de nos grands constituants, Jean-Baptiste Nothomb, déclarait entre autres: « Il y a pour chaque peuple des conditions nécessaires d'existence, en dehors desquelles nulle institution n'est possible... »

» En étudiant l'époque où nous vivons et la tendance générale des esprits, nous reconnaissons facilement que toute société éprouve deux grands besoins: celui de la stabilité et celui du mouvement; besoin de stabilité, sans lequel il n'y a ni ordre, ni sécurité; besoin de mouvement, sans lequel il n'y a ni progrès, ni amélioration.

» Il y a mouvement lorsque le pays se gouverne par lui-même. Le Gouvernement a ce caractère lorsqu'il existe une représentation nationale qui se renouvelle à des intervalles assez rapprochés; de cette manière la société entre dans le Gouvernement avec ses intérêts nouveaux et ses idées nouvelles.

» Il y a stabilité dès qu'il existe au centre de l'ordre politique un pouvoir qui se perpétue de lui-même et qui échappe à toutes les vicissitudes humaines. Ce pouvoir ne peut exister qu'à deux conditions: l'hérédité et l'inviolabilité.

» Il faut d'abord qu'il soit héréditaire...

» Il faut en second lieu que ce pouvoir soit inviolable, car l'inviolabilité est la conséquence et en quelque sorte la sanction de l'hérédité; si le chef de l'Etat n'était pas inviolable, coupable, il serait au moins déclaré déchu et de déchéance en déchéance la Dynastie qui constitue le pouvoir permanent serait bientôt épuisée. »

On lira avec intérêt dans l'ouvrage de M. Huyttens les interventions de MM. Forgeur, Masbourg, abbé de Foere et de M. Raikem, rapporteur de l'article 63 qui fut finalement admis dans la forme suivante: « La personne du roi est inviolable, ses ministres sont responsables ».

#### Examen du problème au point de vue constitutionnel

Il convient à l'occasion de l'étude de la proposition de loi, qui constitue un événement exceptionnel dans notre vie nationale, de reproduire et d'analyser les objections qui ont été formulées soit dans le rapport de M. Rey, soit au cours de la séance du 21 septembre 1948, tenue par vos commissions réunies, soit dans des discours prononcés par des hommes politiques.

L'objection principale, qui présente un intérêt primordial à raison du serment que nous avons prêté, est celle de l'inconstitutionnalité.

Op de vergadering van 19 November 1830 verklaarde een hoogstaand lid van de grondwetgevende vergadering, Jean-Baptiste Nothomb, o.m.: « Er bestaan voor elk volk noodzakelijke levensvoorwaarden buiten welke geen enkele instelling mogelijk is... »

» Bij het bestuderen van de tijd waarin wij leven en van de algemene strekking der geesten, erkennen wij gemakkelijk dat elke samenleving twee grote behoeften kent: die van de stabiliteit en die van de beweging; behoefte aan stabiliteit zonder welke noch orde noch veiligheid bestaan; behoefte aan beweging, zonder welke noch vooruitgang noch verbetering bestaat.

» Er bestaat beweging wanneer het land zich door zichzelf regeert. De regering bezit dat kenmerk wanneer er een nationale vertegenwoordiging bestaat die bij vrij korte tussenpozen hernieuwd wordt; op die wijze treedt de maatschappij in de regering met haar nieuwe belangen en haar nieuwe gedachten.

» Er is stabiliteit aanwezig zodra er in het middelpunt van de politieke orde een macht bestaat die door zichzelf voortleeft en die aan alle menselijke wisselvalligheden ontsnapt. Die macht kan slechts onder twee voorwaarden bestaan: de erfelijkheid en de onschendbaarheid.

» Allereerst moet zij erfelijk zijn...

» In de tweede plaats moet die macht onschendbaar zijn, want de onschendbaarheid is het gevolg en om zo te zeggen de bekrachtiging van de erfelijkheid; mocht het staatshoofd niet onschendbaar, schuldig, zijn, dan zou hij tenminste afgezworen worden en van afzwering naar afzwering zou het Vorstenhuis, dat de blijvende macht vormt, weldra uitgeput zijn. »

Lezenswaardig zijn, in het werk van de h. Huyttens, de spreekbeurten van de hh. Forgeur, Masbourg, abbé de Force en van de h. Raikem, verslaggever over artikel 63, dat ten slotte onder de navolgende vorm werd aangenomen: « De persoon des Konings is onschendbaar, zijn Ministers zijn verantwoordelijk. »

#### Onderzoek van het vraagstuk uit grondwettelijk oogpunt

Ter gelegenheid van de studie van het wetsvoorstel dat in ons nationaal leven een uitzonderlijke gebeurtenis vormt, past het de bezwaren over te nemen en te ontleden welke hetzij in het verslag van de h. Rey, hetzij in de loop van de door uw verenigde commissies op 21 September 1948 gehouden vergadering, hetzij in door politici gehouden redevoeringen uitgebracht werden.

Het voornaamste bezwaar, dat van hoofdzakelijk belang is wegens de eed die wij afgelegd hebben, is dat van de ongrondwettelijkheid.

Pour certains l'inconstitutionnalité se présente sous deux aspects :

#### Premier aspect :

Dans notre régime de droit public « tous les pouvoirs émanent de la nation » mais, ajoute-t-on, l'art. 25 al. 2 de la Constitution prévoit : « Ils sont exercés de la manière prévue par la Constitution ».

Or, consulter la nation, comme on le propose, n'est-ce pas une forme de referendum que nos constituants n'ont consacrée ni en 1831 ni d'ailleurs lors des révisions de 1893, de 1920.

#### Le deuxième aspect :

Le Roi est suivant notre charte un monarque constitutionnel. Mettre fin à l'impossibilité de régner par une consultation populaire n'est-ce pas en faire un souverain plébiscité ?

La Constitution n'a pas voulu adopter cette forme de royauté. Au demeurant certains plébiscites ont entraîné des peuples dans des voies que la conscience belge ne saurait admettre.

#### I. — Le referendum.

Disons dès l'abord qu'il s'est formé dans une partie de l'opinion une confusion entre les termes referendum et consultation nationale.

Le referendum qui connaît des adversaires passionnés comme l'éminent juriste Esmein dans son « Traité de droit constitutionnel », comme aussi M. van den Heuvel et d'autres hommes politiques éminents, est défini par M. Mirkine Guetzevitch, dans sa remarquable étude sur « Les nouvelles tendances du Droit constitutionnel », comme étant : « l'appel du peuple non seulement à résoudre la question de l'adoption de telle ou telle mesure législative, mais aussi de décider du sort du parlement et même de celui du chef de l'Etat ».

En d'autres termes c'est la Nation elle-même qui dispose d'un pouvoir de décision; celui d'imposer une loi ou d'abroger une loi existante. Il y a referendum dans le sens communément admis quand il y a expression de la volonté du peuple et qu'elle s'impose à tous.

La loi fédérale suisse du 17 juin 1874 concernant « les votations populaires sur les lois et arrêtés fédéraux » prévoit dans son article 1er que « les lois fédérales sont soumises à l'adoption ou au rejet du peuple, si la demande en est faite par 30.000 citoyens ou 8 cantons ».

Voor sommigen doet de ongrondwettelijkheid zich voor onder twee aspecten :

#### Eerste aspect :

In ons stelsel van staatsrecht « gaan alle machten van de Natie uit » maar, voegt men er aan toe, artikel 25, 2° alinea van de Grondwet voorziet : « Zij worden uitgeoefend op de bij de Grondwet voorziene wijze ».

Welnu, is een volksraadpleging, zoals men die voorstelt, geen vorm van referendum dat door onze Grondwetgevers noch in 1831 noch, trouwens, bij de herzieningen van 1893, van 1920 bekrachtigd werd ?

#### Het tweede aspect :

De Koning is volgens onze Grondwet een grondwettelijke vorst. Komt het opheffen van de onmogelijkheid om te regeren door een volksraadpleging er niet op neer van hem een geplebisciteerde vorst te maken ?

De Grondwet heeft die vorm van koningschap niet willen aanvaarden. Trouwens, sommige plebiscieten hebben bepaalde volken op wegen gebracht welke het Belgische geweten niet zou kunnen aanvaarden.

#### I. — Het referendum.

Laten wij van meet af aan zeggen dat er in een deel van de openbare mening verwarring is ontstaan tussen de termen referendum en volksraadpleging.

Het referendum dat hartstochtelijke tegenstanders kent, als daar zijn de uitmuntende rechtsgeleerde Esmein, in zijn « Traité de droit constitutionnel », de h. van den Heuvel en andere uitmuntende politici, wordt door de h. Mirkine Guetzevitch omschreven, in zijn merkwaardige studie getiteld « Les nouvelles tendances du Droit constitutionnel », als zijnde : « de oproep tot het volk niet alleen om een oplossing te geven aan de kwestie van de goedkeuring van deze of gene wetgevende maatregel, maar ook om te beslissen over het lot van het Parlement en zelfs over dat van het hoofd van de Staat ».

In andere woorden is het de Natie zelf die over een recht van beslissing beschikt : dat om een wet voor te schrijven of een bestaande wet in te trekken. Er is referendum in de gewone betekenis aanwezig, wanneer er uitdrukking van de wil van het volk bestaat en hij aan allen opgedrongen wordt.

De Zwitserse bondswet van 17 Juni 1874 betreffende « de volksstemmingen over de bondswetten en -besluiten » voorziet in haar artikel 1 dat « de bondswetten aan de goedkeuring of aan de afkeuring van het volk onderworpen zijn, wanneer zulks wordt aangevraagd door 30.000 staatsburgers of 8 kantons ».

Les constitutions adoptées par les Etats de l'Allemagne avant leur absorption par le régime national-socialiste consacrèrent le principe du referendum.

Ce fut le cas pour l'ancien grand-duché de Bade, pour la Bavière, pour la ville de Brème, pour la Hesse, pour la Prusse, la Saxe, la Thuringe, le Wurtemberg.

Il en fut de même pour l'Autriche dans sa constitution de 1920, revue en 1925 et 1929, comme aussi pour Dantzig.

L'Esthonie, la Grèce, la Lettonie, la Lithuanie, la Tchécoslovaquie ont de même, avant la deuxième guerre mondiale, inscrit le referendum dans leurs chartes.

Il en est ainsi enfin de l'Italie, qui dans sa récente Constitution (art. 75) prévoit que 500.000 électeurs ou 5 conseils régionaux peuvent réclamer le referendum en vue de l'abrogation totale ou partielle d'une loi.

La notion du referendum est donc nettement connue.

Elle n'a rien de commun avec la proposition de loi en discussion.

Lors de la révision constitutionnelle de 1893, diverses propositions modifiant l'art. 26 de la Constitution qui déclare que « le pouvoir législatif s'exerce collectivement » par le Roi, la Chambre des Représentants et le Sénat », ont été déposées. Elles avaient pour objet d'y introduire la procédure du referendum.

Nous citerons :

1° Une proposition de M. Hanssens en vue de permettre au Roi d'en référer à la consultation du corps électoral sur toute loi adoptée par les Chambres à la demande d'un certain nombre de membres des Chambres.

2° Une proposition de MM. Crocq et Consorts permettant au Roi de provoquer un referendum sur toute loi avec une faculté semblable réservée à plus de 100.000 électeurs.

3° Une proposition de MM. Emile Feron et Consorts, très semblable à la précédente.

4° Un projet du Gouvernement demandant qu'une loi détermine dans quels cas et dans quelles conditions le Roi pourra consulter directement le corps électoral.

Le Comte de Smet de Nayer, rapporteur de la section centrale, conclut au rejet des diverses propositions.

De door de staten van Duitsland vóór hun opsorping door het nationaal-socialistisch regime aangenomen grondwetten, bekrachtigden het beginsel van het referendum.

Zulks was het geval voor het voormalig Groothertogdom Baden, voor Beieren, voor de stad Bremen, voor Essen, voor Pruisen, voor Saksen, Turingen, Wurtemberg.

Zo ging het ook met Oostenrijk in zijn grondwet van 1920, herzien in 1925 en 1929, alsook voor Dantzig.

Estland, Griekenland, Letland, Litauen, Tsjechoslovakije hebben eveneens vóór de tweede oorlog het referendum in hun keuren opgenomen.

Zo ook ten slotte Italië, dat in zijn jongste grondwet (art. 25) voorziet dat 500.000 kiezers of 5 gewestelijke raden het referendum kunnen eisen met het oog op de totale of gedeeltelijke opheffing van een wet.

Het begrip referendum is dus duidelijk bekend.

Het heeft niets gemeens met het wetsvoorstel dat in behandeling is.

Bij de grondwetherziening van 1893 werden verscheidene voorstellen ingediend tot wijziging van art. 26 der grondwet waarin wordt verklaard, dat « de wetgevende macht gezamenlijk wordt uitgeoefend door den Koning, de Kamer der Volksvertegenwoordigers en den Senaat ». Zij hadden tot doel daarin de referendumprocedure in te voeren.

Laten wij vermelden :

1° een voorstel van de h. Hanssens om het aan de Koning toe te laten beroep te doen op raadpleging van het kiezerskorps over elke door de Kamers goedgekeurde wet, op verzoek van een zeker aantal leden van de Kamers.

2° een voorstel van de h. Crocq cs. waarbij aan de Koning wordt toegelaten een referendum uit te lokken over elke wet, met gelijkaardig recht voor meer dan 100.000 kiezers.

3° een voorstel van de h. Emile Feron c.s. dat veel gelijkenis vertoont met het vorige.

4° een ontwerp van de Regering vragende dat een wet bepale in welke gevallen en onder welke voorwaarden de Koning rechtstreeks het kiezerskorps kan raadplegen.

Graaf De Smet de Nayer, verslaggever van de hoofdafdeling, besluit tot afwijzing van de verscheidene voorstellen.



Il déclara entre autres :

« Le fonctionnement loyal du système représentatif et parlementaire est non seulement incompatible avec l'exercice du referendum populaire, il exclut en outre le mandat impératif et par voie de conséquence le pouvoir que certains voudraient conférer au Roi de consulter le corps électoral sur les lois à faire.

» La consultation préalable serait en effet un premier pas dans la voie de la législation directe; elle équivalait à une sorte d'injonction dictée au Parlement d'avoir à légiférer dans un sens déterminé; ce serait l'organisation, la justification du mandat impératif. »

L'art. 26 fut maintenu dans sa forme originale.

Mais nous lisons dans les développements d'une proposition de loi de M. Hubin dont il sera question ci-après (Doc. Chambre Session 1907-1908 n° 158) que « lors de la révision de la Constitution, le Gouvernement d'alors, d'accord avec le Roi, s'était prononcé en faveur d'une consultation directe des électeurs, dans certaines conditions que la Constitution nouvelle aurait réglementées.

» La proposition fut retirée, mais M. Beernaert, chef du cabinet, déclara que ce retrait n'impliquait pas l'interdiction de recourir, dans un cas donné, à la mesure proposée, qui n'est en somme qu'un mode d'exercice du droit d'enquête qui appartient aux deux Chambres. »

Le Comte Carton de Wiart rappelait dans les développements de sa proposition du 17 juillet 1945 qu'au cours de la séance du 3-8-1893 le Comte Goblet d'Alviella avait déclaré, sans être contredit, qu'en rejetant la révision de l'article 26, le Sénat n'entendait pas repousser aussi le referendum « même dans les limites où il aurait pu s'exercer autrefois », ce qui visait nettement la consultation populaire à titre d'information.

La Chambre et le Sénat furent dans le passé saisis de diverses propositions de consultation populaire.

Nous avons relevé :

1° Une proposition de consultation déposée par M. Janson à la Chambre le 18 mai 1897 sur la réforme militaire invitant les électeurs à répondre à deux questions :

— y a-t-il lieu de supprimer le remplacement ?

— y a-t-il lieu de réorganiser l'armée en vue de renforcer la défense nationale ?

2° Une proposition déposée sur le bureau de la Chambre par M. Lorand, le 4 juillet 1899, « établissant une consul-

Hij verklaarde o.m. :

« De loyale werking van het representatief en parlementair stelsel is niet enkel verenigbaar met de uitoefening van het volksreferendum, het sluit bovendien het gebiedend mandaat uit en dientengevolge de bevoegdheid, welke sommigen aan de Koning willen verlenen om het kiezerskorps over de in te voeren wetten te raadplegen.

» De voorafgaande raadpleging zou inderdaad een eerste stap zijn op de weg naar de rechtstreekse wetgeving; zij zou gelijk staan met een soort van bevel aan het Parlement om in een bepaalde zin wetten te maken; dit ware de inrichting, de rechtvaardiging van het gebiedend mandaat. »

Art. 26 werd in zijn oorspronkelijke vorm behouden.

Maar wij lezen in de toelichting op een wetsvoorstel van de h. Hubin waarover hierna sprake is (Gedr. St. K. zitting 1907-1908, n° 158), dat « bij de grondwet-herziening, de toenmalige Regering in overleg met de koning zich uitgesproken had ten gunste van een rechtstreekse raadpleging der kiezers in sommige omstandigheden, welke de nieuwe Grondwet zou geregeld hebben.

» Het voorstel werd ingetrokken, doch de h. Beernaert, kabinetschef, verklaarde dat die intrekking geen verbod inhield om in een gegeven geval beroep te doen op de voorgestelde maatregel, die feitelijk slechts een wijze van uitoefening van het aan beide Kamers toebehorende recht van onderzoek is. »

Graaf Carton de Wiart herinnerde er in de toelichtingen op zijn voorstel van 17 Juli 1945 aan, dat in de loop van de vergadering van 3-8-1893 graaf Goblet d'Alviella zonder tegenspraak had verklaard, dat door de herziening van art. 26 af te wijzen, de Senaat niet bedoelde eveneens het referendum af te wijzen « zelfs binnen de perken waarin het vroeger kon uitgeoefend worden », hetgeen duidelijk de bij wijze van voorlichting gehouden volksraadpleging bedoelt.

In het verleden werden bij Kamer en Senaat verscheidene voorstellen van volksraadpleging ingediend.

Wij hebben aangetekend :

1° Een op 18 Mei 1897 bij de Kamer door de h. Janson ingediend voorstel tot raadpleging over de militaire hervorming, waarbij de kiezers verzocht worden op twee vragen te antwoorden :

— dient de vervanging afgeschaft ?

— dient het leger heringericht met het oog op de versterking van de landsverdediging ?

2° Een voorstel bij de Kamer ingediend door de h. Lorand, op 4 Juli 1899, « tot instelling van een volksraad-

tation populaire sur la question de la réforme électorale ». Elle était contresignée par MM. Emile Vandervelde, Alfred Jourez, Louis Bertrand, Charles Magnette, Léon Defuisseaux.

3° Une proposition de M. Paul Janson déposée sur le bureau de la Chambre le 20 juin 1901 « instituant une » consultation des électeurs au sujet de l'adoption des » dispositions constitutionnelles supprimant le vote plural » et adoptant la représentation proportionnelle pour les » élections législatives provinciales et communales ».

4° Une proposition de M. Hanrez déposée sur le bureau du Sénat le 31 mars 1908 tendant à consulter « le corps électoral » sur la proposition d'acquisition de la Colonie du Congo.

5° Une proposition déposée par M. Hubin le 9 avril 1908 sur le bureau de la Chambre ayant un objet semblable à la proposition de M. Hanrez.

Cette proposition portait la signature de MM. Furnémont, Bertrand, Damblon, Destrée.

6° Une proposition de M. Lorend du 17 avril 1913 tendant à organiser la consultation « des électeurs » au sujet de l'opportunité de la révision de la constitution.

Certaines de ces propositions furent prises en considération; d'autres furent repoussées purement et simplement, certaines enfin devinrent caduques par la dissolution des Chambres.

N'était la qualité exceptionnelle de certains de leurs signataires qui ont honoré le Parlement belge, ces propositions et leur discussion ne fournissent pas d'argument appréciable concernant le problème que nous examinons.

Les documents parlementaires nous apprennent en effet que si des arguments d'ordre constitutionnel ont à diverses reprises été opposés par les Gouvernements de l'époque, ceux-ci n'hésitaient pas à s'appuyer conjointement sur des considérations de fond et d'inopportunité.

A l'occasion de la proposition de réforme électorale par exemple, M. Janson avait déclaré à la Tribune le 20 juin 1901 : « Qu'est-ce que le droit d'enquête si ce » n'est le droit de procéder à une investigation en vue » d'éclairer le Parlement et pourquoi serait-il interdit dans » cette enquête, d'entendre tous les citoyens plutôt que » quelques-uns ? »

» Pourquoi serait-il interdit dans cette enquête de » demander aux citoyens leur opinion sur une question » déterminée ? »

pleging over de kwestie van de herziening der kieswetten ». Het was mede-ondertekend door de hh. Emile Vandervelde, Alfred Jourez, Louis Bertrand, Charles Magnette, Léon Defuisseaux.

3° Een voorstel van de h. Paul Janson bij het bureau van de Kamer ingediend op 20 Juni 1901 « tot instelling van een raadpleging der kiezers over het aannemen van grondwettelijke bepalingen tot afschaffing van het meervoudig stemrecht en invoering van de proportionele vertegenwoordiging voor de wetgevende, de provincieraads- en de gemeenteraadsverkiezingen ».

4° Een voorstel van de h. Hanrez bij het bureau van de Senaat ingediend op 31 Maart 1908 tot raadpleging van het « kiezerskorps » over het voorstel tot aanschaffing van de Congo-kolonie.

5° Een voorstel door de h. Hubin op 9 April 1908 ingediend bij het bureau van de Kamer, dat een gelijkaardig doel had als het voorstel van de h. Hanrez.

Dit voorstel was bekleed met de handtekeningen van de hh. Furnémont, Bertrand, Demblon, Destrée.

6° Een voorstel van de h. Lorand van 17 April 1913 dat tot doel had de raadpleging van de « kiezers » in te richten betreffende de wenselijkheid van de herziening der Grondwet.

Sommige dezer voorstellen werden in overweging genomen; andere werden zonder meer afgewezen, sommige ten slotte vervielen ingevolge ontbinding van de Kamers.

Ware het niet de uitzonderlijke hoedanigheid van sommigen van de ondertekenaars, die het Belgisch Parlement vereerd hebben, deze voorstellen en de bespreking er van leveren geen merkwaardig argument op betreffende het vraagstuk dat wij onderzoeken.

De parlementaire bescheiden leren ons inderdaad dat, zo de argumenten van grondwettelijke aard herhaaldelijk door de toenmalige regeringen werden tegengeworpen, deze niet aarzelen om zich te gelijk te steunen op beschouwingen betreffende de grond van de zaak en de wenselijkheid er van.

Ter gelegenheid van het voorstel tot hervorming der kieswetten bv. had de h. Janson de 20<sup>e</sup> Juni 1901 op de tribune verklaard : « Wat is het recht van onderzoek, » zoniet het recht om navorsingen te doen om het Parle- » ment voor te lichten en waarom zou het verboden zijn » in deze enquête al de staatsburgers om raad te vragen, » liever dan enkelen ? »

» Waarom zou het in deze enquête verboden zijn de » staatsburgers hun mening over een bepaalde aange- » legenheid te vragen ? »

Le Comte de Smet de Nayer, chef du Gouvernement, lui avait répondu en opposant l'article 47 de la Constitution qui ne pouvait être modifié, estimait-il, que suivant la procédure de l'article 131; mais ayant agité le spectre de troubles populaires, il avait ajouté : « l'honorable M. Janson » son veut organiser une consultation populaire sur le » point de savoir si le pays entend ou non maintenir le » vote plural et qui appelle-t-il à cette consultation ? Est-ce » le corps électoral fonctionnant conformément à la loi ?

» Non, c'est l'ensemble des électeurs mis sur le même » pied du vote unique et votant indistinctement avec une » seule voix.

» C'est donc au corps électoral créé d'emblée à l'image » des idées de l'honorable M. Janson.

» En fait l'honorable membre préjuge de la révision à » laquelle il convie le Parlement. »

Discutant la proposition de M. Lorend, M. Vandervelde combattant l'objection d'inconstitutionnalité, que le chef du Gouvernement de l'époque, M. de Trooz, avait opposée, répondit à la tribune en un raccourci saisissant : « l'argument aurait de la valeur si nous avions la folle » prétention de dire que cette consultation du corps élec- » toral devait avoir la force d'une décision législative, » mais dès l'instant qu'il s'agit d'une simple enquête des- » tinée à connaître le vœu du pays, votre argument n'a » aucune pertinence ».

Enfin, lorsqu'il s'est agi de la discussion de la proposition de M. Hanrez concernant l'acquisition de notre future colonie, M. Schollaert y opposait :

« Il est facile de deviner le caractère de la proposition » de l'honorable membre à la lecture des développements » de la proposition. Ce que recherche l'honorable M. Han- » rez c'est d'entraver la discussion qui va s'ouvrir bien » plus que de consulter le pays... Vous avez dit dans votre » discours que vous étiez hostile à la politique coloniale. »

Les votes n'étant pas motivés, il est impossible de dire que la Chambre ou le Sénat aient dans leur décision pris une interprétation d'autorité pour ou contre la constitutionnalité des propositions dont il s'agit.

La question demeure donc entière sur le plan parlementaire.

Ceci fut également l'opinion de la section centrale de la Chambre réunie à l'occasion des débats constitutionnels de 1920-1921 (doc. 307) qui déclara par les soins

Graaf De Smet de Nayer, hoofd van de Regering, had hem geantwoord met tegenwerping van art. 47 van de Grondwet, dat naar zijn oordeel niet mocht gewijzigd worden, dan volgens de procedure van art. 131; maar onder geschermd met het spook van volksstrubbelingen had hij er aan toegevoegd : « De geachte h. Janson wil een » volksraadpleging houden over de vraag of het land al » dan niet het meervoudig stemrecht wil handhaven en » wie roept hij tot die raadpleging op ? Het kiezerscorps » dat overeenkomstig de wet functionneert ?

» Neen, wel de gezamenlijke kiezers op dezelfde voet » van gelijkheid op het stuk van het enkelvoudig stem- » recht, die zonder onderscheid één enkele stem zouden » uitbrengen.

» Dus het kiezerscorps dat van meet af aan naar het » beeld van de geachte heer Janson in het leven geroepen » wordt.

» Feitelijk loopt het geacht lid vooruit op de herziening » waartoe hij het Parlement uitnodigt. »

In de bespreking over het voorstel van de h. Lorand bestreed de h. Vandervelde het bezwaar van ongrondwettelijkheid, dat het hoofd van de toenmalige Regering, de h. de Trooz had opgeworpen en antwoordde van op de tribune in een treffend kort bestek : « Het argument » zou waarde hebben indien wij de krankzinnige verme- » telheid mochten hebben te zeggen, dat die raadpleging » van het kiezerscorps de kracht van een wetgevende » beslissing moet hebben, maar zodra het eenmaal gaat » over een eenvoudige enquête bestemd om het verlangen » van het land te kennen, wordt uw argument volkomen » waardeloos. »

Ten slotte, toen het ging over de bespreking van het voorstel van de h. Hanrez betreffende de verkrijging van onze toekomstige kolonie, wierp de h. Schollaert daartegen op :

« Het is gemakkelijk het karakter van het voorstel van » het geacht lid te raden bij het lezen van de toelichtingen » op het voorstel; hetgeen de geachte h. Hanrez nastreeft » is de bespreking te dwarsbomen die gaat gehouden » worden, veeleer dan het land te raadplegen... In uw » redevoering hebt gij gezegd dat gij tegen de koloniale » politiek gekant waart. »

Daar de stemmingen niet gemotiveerd zijn, is het onmogelijk te zeggen, dat de Kamer of de Senaat in hun beslissing een uitlegging op eigen gezag gegeven hebben tegen of voor de grondwettelijkheid van de onderwerpelijke voorstellen.

De vraag blijft dus in haar geheel bestaan op het parlementair vlak.

Dit was eveneens de mening van de hoofdafdeling van de Kamer, bijeengeroepen ter gelegenheid van de grondwettelijke debatten van 1920-1921 (Gedr. St. 307), die

de son rapporteur, M. Camille Huysmans, qu'en ce qui concernait la consultation populaire : « En présence de » divergences d'idées il a été décidé de soumettre cette » question à la Constituante elle-même d'autant plus » qu'une majorité semble se dessiner au sein du Sénat en » faveur de l'introduction du principe du referendum dans » un texte constitutionnel ».

L'honorable M. Rey a à son tour examiné les errements de la discussion à la Constituante de 1920-1921 et il conclut : « La question de savoir si le pouvoir législatif » peut recourir à une consultation populaire nous paraît » rester ouverte ».

Le problème doit être résolu en conformité de la formule adoptée par le Centre d'études pour la réforme de l'Etat, dont les conclusions coïncident avec le discours prononcé par M. Emile Vandervelde et dont nous avons reproduit un extrait.

Le Centre d'Etudes pour la Réforme de l'Etat groupait des juristes appartenant aux diverses tendances de l'opinion; il doit avoir le crédit particulier qui s'attache aux juristes étudiant la question de façon objective sans qu'aucun problème né et actuel n'émeuve l'opinion.

« La consultation du corps électoral » concluent des juristes du C.E.R.E. tels que M. Orban, professeur à l'Université de Gand; M. Speyer, professeur à l'Université de Bruxelles; M. Nerinckx, professeur à l'Université de Louvain, « la consultation du corps électoral pourrait donc » selon nous être décidée par une loi pour autant qu'il » s'agisse de recueillir un simple avis ne liant en aucune » manière le pouvoir législatif ou exécutif.

» L'objection que ces pouvoirs seraient moralement » liés par le résultat du referendum nous paraît une objec- » tion de pur fait étrangère au droit constitutionnel. »

\* \* \*

## II. — La Monarchie plébiscitaire.

Il n'en est pas question dans la proposition et une fois de plus la précision dans l'examen du terme plébiscite dissiperait toute équivoque.

Le plébiscite a été organisé sous la République romaine par plusieurs lois successives qui donnaient à la plèbe le pouvoir d'exprimer sa volonté.

Si la pensée se reporte vers les temps modernes on songe tout naturellement aux plébiscites napoléoniens — celui de l'an X instituant le consulat à vie — le Sénatus-

door toedoen van haar verslaggever, de h. Kamiel Huysmans, verklaarde dat, wat de volksraadpleging betreft : « ten aanzien van de uiteenlopende gedachten beslist werd die kwestie aan de grondwettelijke vergadering zelf voor te leggen, des te meer daar er zich in de schoot van de Senaat een meerderheid schijnt af te tekenen ten gunste van de invoering van het beginsel van het referendum in een grondwettelijke tekst. »

De geachte h. Rey heeft op zijn beurt het verloop van de bespreking in de grondwettelijke vergadering van 1920-1921 onderzocht en hij besluit : « De vraag of de wetgevende macht een volksraadpleging kan houden schijnt ons een open vraag te blijven. »

Het vraagstuk moet opgelost worden in overeenstemming met de formule, welke aangenomen werd door het studiecentrum voor de staatshervorming, waarvan de conclusiën gelijkvallen met de door de h. Emile Vandervelde gehouden redevoering, waarvan wij een uittreksel overgenomen hebben.

Het Studiecentrum voor de staatshervorming groepeerde rechtsgeleerden, die tot verscheidene strekkingen van de openbare mening behoorden; het moet de bijzondere kredietwaardigheid hebben, die het bezit is van rechtsgeleerden welke de vraag zakelijk bestuderen, zonder dat enig actueel vraagstuk de mening in beroering brengt.

« De raadpleging van het kiezerscorps », besluiten rechtsgeleerden van het Studiecentrum als daar zijn de h. Orban, professor aan de Universiteit te Gent, de h. Speyer, professor aan de Universiteit te Brussel, de h. Nerinckx, professor aan de Universiteit te Leuven, » De raadpleging van het kiezerscorps zou dus naar onze » opvatting door een wet besloten worden voor zover het » er om gaat een eenvoudig advies in te winnen, dat op » generlei wijze de wetgevende of uitvoerende macht » bindt.

» Het bezwaar dat die machten moreel zouden gebonden zijn, door de uitslag van het referendum, schijnt » ons een louter feitelijk bezwaar dat aan het grondwettelijk recht vreemd is. »

\* \* \*

## II. — Monarchie op grond van een volksstemming.

In het voorstel is daarover geen sprake en eens te meer zal de duidelijkheid bij het onderzoek van de term « volksstemming » elke dubbelzinnigheid uit de weg ruimen ?

Onder de Romeinse republiek werd de volksstemming door verscheidene achtereenvolgende wetten ingericht, die aan het plebs de macht gaven zijn wil uit te drukken.

Gaat men in gedachte naar de moderne tijd, dan denkt men heel natuurlijk aan de Napoleontische volksstemmingen — die van het jaar X tot instelling van het levens-

consulte de l'an XIII instituant l'Empire — ceux de 1852 et de 1870. On pourrait songer aussi à l'instauration de dictatures contemporaines qui par leur action et leur effondrement ont laissé un souvenir abhorré et tragique.

Or le vœu inscrit dans la proposition n'a rien de commun avec ces événements historiques.

Citons à titre d'exemple le texte du plébiscite sur lequel quelque 8.000.000 de Français furent appelés à se prononcer par oui ou par non en suite du Senatus-consulte du 7-11-1852: « Le peuple VEUT le rétablissement de la dignité impériale dans la personne de Louis-Napoléon Bonaparte ».

Le plébiscite le plus proche de nous fut celui organisé en Italie le 2 juin 1946 en suite d'un décret pris par le Gouvernement du Lieutenant-général du Royaume, Humbert II, le 16-3-1946 sur base d'une promesse faite par lui de s'incliner devant la décision de la Nation.

L'article I du décret disait que « Les comices électoraux sont convoqués pour le 2 juin 1946 pour délibérer par voie de referendum sur la forme constitutionnelle de l'Etat... »

On peut de même qualifier de referendum ou de plébiscite — et cette interprétation résulte de l'avis du Conseil d'Etat luxembourgeois confronté avec la réalité des faits — la procédure suivie dans le grand-duché en exécution de la loi du 3 avril 1919 dont l'article organique était ainsi rédigé: « Le Gouvernement organisera sans retard un » referendum sur la question de savoir si le peuple luxembourgeois désire le maintien de la Souveraine, respectivement de la dynastie régnante, ainsi que sur la question » de savoir si le peuple luxembourgeois désire le maintien » du régime monarchique sous une dynastie nouvelle ou » s'il désire l'introduction du régime républicain ».

La Grande-Duchesse régnante, qui contresigna la loi, avait au préalable accepté de s'abstenir de tout acte politique.

La caractéristique essentielle d'un plébiscite dans le sens où les opposants à la proposition en tirent argument, est qu'il s'agit d'un acte de décision de la nation qui confère ou retire la dignité suprême de chef d'Etat sans que la participation du Parlement soit requise.

La consultation populaire apparaît certes comme un moyen d'information exceptionnel mais impérieusement exigé par l'ensemble des 4 circonstances ci-après:

La première: la régence est par sa nature même, un régime temporaire,

lange consulaat — het senatus-consult van het jaar XIII tot instelling van het keizerrijk — die van 1852 en van 1870. Men zou ook kunnen denken aan de invoering van de hedendaagse dictaturen, die door haar actie en haar ineensorting een verfoeilijke en tragische herinnering hebben nagelaten.

Welnu, de in het voorstel vermelde wens heeft niets gemeens met die geschiedkundige gebeurtenissen.

Laten wij als voorbeeld vermelden — de tekst van de volksstemming waarover 8.000.000 Fransen verzocht werden door « ja » of « een » uitspraak te doen ingevolge het senatus-consult van 7-11-1852. « Het volk WIL de herstelling van de keizerlijke waardigheid in de persoon van Lodewijk Napoleon Bonaparte. »

De volksstemming, die het dichtst bij ons ligt, was die welke in Italië op 2 Juni 1946 gehouden werd ingevolge een decreet genomen door de Regering van de luitenant-generaal van het koninkrijk, Umberto II, op 16-3-1946, op grondslag van een door hem afgelegde belofte om zich bij de beslissing van de natie neer te leggen.

Artikel I van het decreet zegde, dat de kieslichamen tegen 2 Juni 1946 opgroepen zouden worden om bij wege van het referendum over de staatsvorm te beslissen...

Eveneens kan men referendum of volksstemming noemen — en deze uitlegging volgt uit het advies van de Luxemburgse Raad van State vergeleken met de werkelijkheid — de in het Groot-Hertogdom ter uitvoering van de wet van 3 April 1919 gevolgde procedure, waarvan het organiek artikel luidde als volgt: « De Regering zal » zonder verwijl een referendum houden over de vraag » of het Luxemburgse volk de handhaving van de » vorstin, onderscheidenlijk van de regerende dynastie — » wenst, alsmede over de vraag of het Luxemburgse volk » het behoud van het monarchiestelsel onder een nieuwe » dynastie wenst ofwel de invoering van het republikeins » stelsel verlangt. »

De regerende Groothertogin, die de wet mede-ondertekende, had vooraf aanvaard zich van elke politieke daad te onthouden.

Het hoofdkenmerk van een volksstemming, in de betekenis waarin zij die zich tegen het voorstel verzetten daaruit een argument halen, is dat het gaat om een daad van beslissing van de natie, die de hoogste waardigheid van hoofd van de Staat verleent of ontnemt zonder dat de deelneming van het Parlement vereist is.

De volksraadpleging blijkt voorzeker een uitzonderlijk inlichtingsmiddel, dat evenwel door het geheel van de vier navermelde omstandigheden gebiedend wordt geleverd:

de eerste: het regentschap is, uiteraard, een tijdelijk regime;

La deuxième : la Constitution n'a pas, pour le cas de l'espèce, prévu le mode suivant lequel la Régence prendra fin.

La troisième : c'est que la co-existence d'un Régent d'une part et d'autre part d'un Roi acceptant d'exercer ses pouvoirs et apte à les exercer est une anomalie que nos constituants n'ont à toute évidence jamais envisagée.

La quatrième circonstance, c'est que si la loi du 19 juillet 1945 a réglé par voie de dispositions générales la procédure qui doit mettre fin à l'impossibilité de régner « quand celle-ci a été constatée », elle a omis de déterminer quel serait l'événement qui mettrait cette procédure en mouvement et dont la survenance mettrait obligatoirement fin à cette impossibilité.

Dès lors peut-on concevoir un mode plus démocratique que celui proposé, non pour résoudre le problème, mais pour éclairer ceux qui ont la mission de le faire.

Les travaux du Congrès concernant l'article 82 de la Constitution qui traite de la régence sont des plus laconiques (voir Huyttens, Tome 2, page 136), cependant comme l'a exposé l'honorable Monsieur Rolin, rapporteur au Sénat de la loi du 19 juillet 1945, il semble bien que nos constituants n'ont envisagé la désignation du Régent que dans deux hypothèses : — celle de la minorité du Roi, qui se termine automatiquement. Le serment royal met ipso facto fin à la Régence; — la maladie mentale dont le Souverain pourrait être atteint comme le fut George III, décédé en 1820 sans être guéri et dont le souvenir était encore dans toutes les mémoires.

D'ailleurs, l'obligation pour le Ministre de « faire constater l'impossibilité de régner » confirme cette interprétation.

Rien n'a été prévu dans notre Charte pour mettre fin à la Régence dans l'hypothèse de la débilité mentale, à fortiori rien n'a-t-il été prévu pour l'hypothèse actuelle qui ne s'est même pas présentée à la pensée des constituants.

Lorsque par le décret du 21 septembre 1944, les Chambres réunies considérant que « le Roi se trouve par le fait de l'ennemi dans l'impossibilité de régner » offrirent la régence au Prince Charles de Belgique, vers qui va la reconnaissance du pays, elles ont, et ce à juste titre, donné à l'article 82 de la Constitution une interprétation par analogie dans une hypothèse à laquelle on n'avait pas songé en 1831; mais cette solution a permis de résoudre très heureusement le problème qui se posait à la Libération.

Il est intéressant d'indiquer que la Constitution des Pays-Bas, qui, elle aussi, a organisé une régence du

de tweede : de Grondwet heeft, voor onderhavig geval, niet bepaald op welke wijze het regentschap zal ophouden te bestaan ;

de derde : het gelijktijdig bestaan van een Regent eensdeels en anderdeels van een Koning die bereid is zijn macht uit te oefenen en hiertoe bekwaam is, is een ongerijmdheid die onze grondwetgevers klaarblijkelijk nooit onder het oog genomen hebben ;

de vierde : zo de wet van 19 Juli 1945, bij wege van algemene bepalingen, de procedure geregeld heeft die een einde moet maken aan de onmogelijkheid om te regeren, wanneer deze laatste zal vastgesteld zijn, dan heeft zij toch nagelaten te bepalen welke gebeurtenis deze procedure zou aan de gang brengen, tengevolge waarvan deze onmogelijkheid verplicht zou ophouden te bestaan.

Kan men dan ook een meer democratische wijze uitdenken dan de voorgestelde, niet om het vraagstuk op te lossen, doch om degenen die tot opdracht hebben zulks te doen, voor te lichten.

De werkzaamheden van het Congres betreffende artikel 82 van de Grondwet, hetwelk handelt over het regentschap, zijn zeer laconiek (zie Huyttens, Boekdeel 2, blz. 136). Toch schijnt het, zoals de geachte heer Rolin, verslaggever van de Senaat over de wet van 19 Juli 1945 uiteengezet heeft, dat onze grondwetgevers de aanwijzing van de Regent slechts onder het oog genomen hebben in twee veronderstellingen : — de minderjarigheid van de Koning, welke automatisch eindigt. De eedaflegging van de Koning maakt ipso facto een einde aan het regentschap; — de geestesziekte waardoor de Vorst zou kunnen aangetast zijn, zoals het geval was met George III, die in 1820 overleed zonder er van genezen te zijn, en waaraan de herinnering nog in ieders geheugen was.

Trouwens, de verplichting voor de Minister om « de onmogelijkheid om te regeren te doen blijken » bevestigt deze uitlegging.

Niets is in onze Grondwet bepaald om een einde te maken aan het regentschap in de onderstelling van de geestesziekte; a fortiori is er niets bepaald voor de huidige onderstelling, waaraan de grondwetgevers niet eens gedacht hebben.

Toen, bij het decreet van 21 September 1944, de verenigde Kamers, overwegende dat « de Koning zich door 's vijands toedoen in de onmogelijkheid bevindt om te regeren » het regentschap aanboden aan Prins Karel van België, naar wie de dankbaarheid van het land gaat, hebben zij, en zulks met recht, aan artikel 82 van de Grondwet een uitlegging door analogie gegeven, in een onderstelling waaraan men in 1831 niet gedacht had; maar hierdoor was het mogelijk het vraagstuk dat bij de Bevrijding rees, op zeer gelukkige wijze op te lossen.

Het is belangwekkend er op te wijzen dat de Grondwet der Nederlanden, die eveneens een regentschap van het

Royaume comporte à ce propos un article 46 ainsi conçu :

« Dès que l'éventualité prévue par l'article 36 aura pris fin, les Etats généraux en feront la déclaration en séance plénière par un Décret qui sera promulgué par les soins du Président, désigné à l'article 38. »

On le voit, si la loi du 19 juillet 1945 a certaines affinités avec la Constitution des Pays-Bas, il existe entre ces deux actes du Parlement une différence foncière; la Constitution des Pays-Bas comporte une prescription impérative d'agir dès que l'éventualité prévue aura pris fin; nous l'avons dit, il n'en est pas de même dans la loi du 19 juillet 1945 : mais cette loi existe; son maintien empêchera en toute hypothèse le retour automatique du Roi quel que puisse être le résultat du dépouillement des avis émis en suite de la Consultation nationale.

On observera que le titre du Roi à reprendre ses fonctions constitutionnelles ne découlera en rien de la consultation populaire.

Il ne résultera pas davantage de l'abrogation éventuelle de la loi du 19 juillet 1945, ni même de la mise en action de la procédure qu'elle prévoit et de son aboutissement.

C'est seulement à « l'impossibilité actuelle de régner » qu'il sera mis fin.

Le titre royal trouvera toujours son fondement dans l'article 60 de la Constitution qui appelle sur le trône la descendance mâle naturelle directe et légitime par ordre de primogéniture de Sa Majesté Léopold I<sup>er</sup>.

Quant aux pouvoirs du Roi, ils sont et demeureront ceux inscrits dans la Constitution et dans les lois du peuple belge auxquelles se réfère le serment déjà prêté (article 80).

On le voit, la situation envisagée n'a, avec la monarchie plébicitaire, aucun rapport ni proche ni lointain.

Certains invoquant l'avis donné autrefois par MM. Woeste et Hymans, affirment que l'autorité du Parlement pourrait y perdre et que sa liberté d'appréciation ne serait plus entière après le dépouillement de la consultation populaire; l'autorité dont jouissaient ces deux hommes d'Etat étant hors de discussion, nous pensons que l'objection a un caractère purement subjectif auquel le C.E.R.E. a répondu victorieusement.

Le Parlement belge, qui maintes fois a résisté à la violence de la rue, délibérera à plus forte raison en pleine

Koninkrijk heeft ingericht, hieraangaande een artikel 36 bevat, luidende :

« Zodra het in art. 38 omschreven geval heeft opgehouden te bestaan, wordt dit door de Staten-Generaal in verenigde vergadering verklaard bij een besluit, dat op last van de Voorzitter, in artikel 38 vermeld, wordt afgekondigd. »

Men ziet dat, al vertoont de wet van 19 Juli 1945 een zeker verband met de Grondwet der Nederlanden, er toch tussen deze twee handelingen van het Parlement, een grondig verschil bestaat : de Grondwet der Nederlanden bevat een gebiedend voorschrift om te handelen zodra het voorziene geval heeft opgehouden te bestaan; wij hebben het reeds gezegd, zulks is niet het geval met de wet van 19 Juli 1945 : doch deze wet bestaat; de handhaving er van zal in elk geval de automatische terugkeer van de Koning beletten, welke ook de uitslag moge zijn van de telling der meningen uitgebracht naar aanleiding van de volksraadpleging.

Men zal merken dat het recht van de Koning om zijn grondwettelijke functies te hervatten, niet zal voortvloeien uit de volksraadpleging.

Het zal evenmin voortvloeien uit de gebeurlijke intrekking der wet van 19 Juli 1945 noch zelfs uit het in werking brengen van de daarin bepaalde procedure en uit de uitslag daarvan.

Slechts aan de huidige « onmogelijkheid om te regeren » zal een einde worden gemaakt.

Het koninklijk recht zal steeds zijn grondslag vinden in artikel 60 van de Grondwet, waarbij de natuurlijke en wettige nakomelingschap van Zijne Majesteit Leopold I, van man op man, volgens recht van eerstgeboorte, tot de erfopvolging wordt geroepen.

Wat de macht van de Koning betreft, zij is en blijft diegene welke neergelegd is in de Grondwet en in de wetten van het Belgisch volk, waarnaar de reeds afgelegde eed verwijst (art. 80).

Men ziet dat de beschouwde toestand noch van verre noch van nabij enig verband houdt met de monarchie op grondslag van een volksstemming.

Sommigen voeren het advies aan dat eertijds werd gegeven door de heren Woeste en Hymans en volgens hetwelk het gezag van het Parlement erdoor zou verminderd worden en dezès vrijheid van beoordeling niet meer volledig zou zijn na afloop van de volksraadpleging; het gezag dat deze twee staatslieden genieten, staat buiten kijf, en wij menen dat de opwerping een louter subjectief karakter heeft, waarop het Studiecentrum voor de Hervorming van de Staat afdoend heeft geantwoord.

Het Belgisch Parlement, dat meermaals weerstand heeft geboden aan het geweld van de straat, zal met des te meer

sérénité à la suite d'une consultation d'information qui, on doit le souhaiter, et l'espérer, se passera dans le calme et dans la dignité.

**Examen des principales objections de fait présentées contre la proposition :**

A) Le problème royal, à raison des polémiques auxquelles il a donné lieu serait de complexité telle, que ceux qui participeront à la consultation seront dans l'immense majorité, dans l'impossibilité de porter un jugement éclairé sur la valeur des griefs invoqués, ni sur le caractère décisif de leur réfutation.

**Réponse :**

1) L'électeur appelé aux urnes à l'occasion du renouvellement des Chambres doit se prononcer sur un ensemble de questions infiniment plus complexes, elles sont d'ordre social, fiscal, économique, militaire, international, etc.

L'ignorance de bien des électeurs concernant ces problèmes ne saurait être invoquée avec succès contre le suffrage universel. Qu'on ne réponde pas que l'électeur, d'après notre droit public, se décharge de sa responsabilité de juger, sur des mandataires qui ont sa confiance et qui représentent le pays.

Nul ne contestera qu'en fait il n'en est pas ainsi et que l'électeur vote pour le programme d'un parti représenté par une liste de candidats que dans la plupart des cas il ne connaît pas.

2) La consultation populaire ne demande d'ailleurs pas aux participants qu'ils portent un jugement sur les griefs ou sur leur réfutation.

Les auteurs de la proposition souhaitent que chacun, quelle que soit son opinion sur la « question royale » subordonne l'expression de son vœu concernant la reprise par le Roi de Ses prérogatives à la conception qu'il se fait de l'intérêt général.

B) Certains, reconnaissant qu'il y a nécessité d'en finir, déclarent que la solution n'appartient plus au Parlement, mais bien au Roi seul.

**Réponse :**

C'est, en d'autres termes, déclarer que la seule solution qu'ils envisagent serait, suivant l'expression de certains « l'effacement du Roi »; or, c'est oublier une chose fondamentale : le Roi de par son serment n'est pas maître absolu de renoncer à ce que l'on appelle communément et à tot ses DROITS à la couronne.

reden in volledige gelijkmoedigheid beraadslagen na afloop van een informatieraadpleging die, het is te wensen en te hopen, kalm en waardig zal verlopen.

**Onderzoek van de voornaamste feitelijke opwerpingen tegen het voorstel :**

A. De koningskwestie zou, wegens de betwistingen waartoe ze heeft aanleiding gegeven, zodanig ingewikkeld zijn dat degenen die aan de raadpleging zullen deelnemen, voor een overgrote meerderheid geen bevoegd oordeel zullen kunnen vellen over de waarde van de aangevoerde grieven noch over de beslissende aard van de weerlegging daarvan.

**Antwoord :**

1. De kiezer, die ter stembus wordt opgeroepen bij gelegenheid van de vernieuwing der Kamers, moet uitspraak doen over een geheel van oneindig meer ingewikkelde vraagstukken van maatschappelijke, fiscale, economische, militaire, internationale en andere aard.

De onwetendheid van tal van kiezers inzake deze vraagstukken zou niet bewijskrachtig kunnen aangevoerd worden tegen het algemeen stemrecht. Dat men niet antwoorde dat de kiezer, volgens ons openbaar recht, zich van zijn verantwoordelijkheid om een oordeel te vellen, ontlast op de mandatarissen die zijn vertrouwen hebben en die het land vertegenwoordigen.

Niemand zal betwisten dat zulks in feite niet zo is, en dat de kiezer stemt voor het programma van een partij, vertegenwoordigd door een lijst van kandidaten die hij in de meeste gevallen niet kent.

2. De volksraadpleging vergt trouwens niet van de deelnemers dat zij hun oordeel zouden uitbrengen over de grieven of over de weerlegging daarvan.

De indieners van het voorstel wensen dat eenieder, welke ook zijn mening over de « koningskwestie » zij, de uitdrukking van zijn wensen betreffende de herneming door de Koning van zijn bevoegdheden, zou afhankelijk stellen van zijn opvatting van het algemeen belang.

B. Sommigen, die erkennen dat het noodzakelijk is een einde te maken aan deze toestand, verklaren dat de oplossing niet ligt bij het Parlement, doch bij de Koning alléén.

**Antwoord :**

Dit is, met andere woorden, verklaren dat de enige oplossing die zij mogelijk achten, zou zijn, volgens de uitdrukking van sommigen, het « terugtreden van de Koning »; doch dan vergeet men iets dat van hoofdzake-lijk belang is : wegens zijn eed is de Koning er niet volstrekt meester van, af te zien van hetgeen men gewoonlijk, en ten onrechte, zijn RECHTEN op de kroon noemt.



La charge royale est en Belgique un ensemble inséparable de droits et d'obligations.

Bien plus, exercer ses droits est pour le Souverain une véritable obligation et l'on ne concevrait pas un Roi renonçant librement à l'exercice d'un seul de ses droits constitutionnels sans par le fait même faillir à son obligation de l'exercer.

Le pacte qui unit le Roi à la Nation lui impose donc l'impérieux devoir de ne pas rompre le lien constitutionnel sans s'éclairer au préalable avec prudence sur l'état d'âme de l'ensemble des citoyens.

C) On a objecté l'inutilité de la consultation, compte tenu de ce que chaque parti avait, à tort ou à raison, pris une position politique qui ne changerait pas.

#### Réponse :

Cette objection réduirait en tous les cas à néant l'inquiétude rappelée ci-avant de voir le Parlement perdre son indépendance en suite de la future consultation populaire.

On songera cependant qu'en politique un « jamais » ne jouit d'ordinaire que d'une pérennité très relative, qui est maintes fois influencée par des circonstances nouvelles dont un homme d'Etat ne saurait d'ailleurs faire abstraction.

Ajoutons que les statistiques électorales démontrent que les adhérents encadrés dans les partis, sont loin de représenter la masse du corps électoral tout entier.

D) Le Roi, a-t-on objecté — incriminé à tort ou à raison — aura en tous cas perdu sa position éminente d'arbitre et n'apparaîtra que comme le représentant d'une partie de la Belgique.

#### Réponse :

Tous les Belges respectueux de la Constitution et conscients de ce que l'unité de la Belgique réclame le maintien de notre dynastie, à qui la Patrie doit tant de reconnaissance, se doivent de réagir contre le principe même de cette objection qui — nous l'avons vu plus haut — mettait en cause l'inviolabilité du Roi compromettant le principe même de l'hérédité et de la permanence de la fonction royale.

On a dit à juste titre en songeant aux grands bouleversements de l'histoire, qu'il est des événements qui dépassent les organisations humaines — est-il interdit d'espérer que tous les Belges s'inspirent de cette pensée, trouvent

De koninklijke functie is in België een onscheidbaar geheel van rechten en verplichtingen.

Meer nog, zijn rechten uitoefenen is voor de Vorst een ware verplichting en het zou onmogelijk zijn zich een Koning in te denken die vrijwillig zou afzien van de uitoefening van één enkel van zijn grondwettelijke rechten, zonder door het feit zelf tekort te komen aan zijn verplichting om het uit te oefenen.

Het verbond dat de Koning aan de Natie verbindt, legt hem dus de gebiedende plicht op de grondwettelijke band niet te breken zonder vooraf met voorzichtigheid inlichtingen in te winnen over de geestestoestand van het geheel der burgers.

C. Men heeft de nutteloosheid van de raadpleging opgeworpen, rekening houdend met het feit dat elke partij, te recht of ten onrechte, een politieke positie had genomen die niet zou veranderen.

#### Antwoord :

Deze opwerping zou in elk geval de onrust opheffen waaraan hierboven werd herinnerd, namelijk dat het Parlement zijn onafhankelijkheid zou inboeten als gevolg van de toekomstige volksraadpleging.

Men zal evenwel bedenken dat, in politieke aangelegenheden, een « nooit » gewoonlijk slechts een heel betrekkelijke bestendigheid heeft, welke vaak beïnvloed wordt door nieuwe omstandigheden, die een staatsman trouwens niet zou kunnen over het hoofd zien.

Voegen wij hieraan toe dat de verkiezingsstatistieken bewijzen dat de bij de partijen aangesloten personen op verre na niet de ganse massa van het kiezerskorps vertegenwoordigen.

D. De Koning, heeft men opgeworpen, werd, te recht of ten onrechte in beschuldiging gesteld, hij zal in elk geval zijn uitmuntende positie van scheidsrechter verloren hebben en nog slechts als de vertegenwoordiger van een gedeelte van België voorkomen.

#### Antwoord :

Al de Belgen die eerbied hebben voor de Grondwet en er zich van bewust zijn dat de eenheid van België het behoud vergt van onze dynastie, aan welke het vaderland zoveel dankbaarheid verschuldigd is, hebben tot plicht te reageren tegen het beginsel zelf van deze opwerping, die — wij hebben het hierboven gezien — de onschendbaarheid van de Koning zou in het gedrang brengen en aldus het principe zelf van de erfelijkheid en de bestendigheid van de koninklijke functie aan het wankelen brengen.

Men heeft te recht gezegd, denkende aan de grote omkeringen van de geschiedenis, dat er gebeurtenissen zijn die boven de menselijke organisaties uitgaan. Is het uitgesloten te hopen dat al de Belgen zich door deze

dans leur conscience le sens de se tourner vers l'avenir sans se perdre davantage dans de stériles discussions sans issue et qui ne concernent que le passé.

E) On a suggéré d'attendre les élections prochaines, les futures Chambres devant avoir qualité pour prononcer un verdict définitif.

#### Réponse :

Le caractère complexe des intérêts mis en jeu à l'occasion des élections législatives ne permettra jamais de dégager avec sécurité une conclusion nette au sujet du grave problème qui nous préoccupe.

Cette vérité n'a-t-elle pas déjà été démontrée par les élections de février 1946.

Faut-il d'ailleurs, dans cet ordre d'idées, rappeler les paroles fort justes prononcées à la séance de la Chambre le 20 juillet 1945 par l'honorable Monsieur Buset, président du P.O.B., au sujet non d'une consultation populaire, mais du renouvellement des Chambres.

« Personnellement, je me ferais réélire non pas comme » anti-léopoldiste, mais comme socialiste, et ainsi Mes- » sieurs, il reviendra sur tous ces bancs des socialistes, des » communistes, des libéraux, des catholiques. Quelle sera » la signification exacte de ce singulier plébiscite; il fau- » dra nécessairement qu'on en vienne à dire que les par- » tisans du Roi sont ceux qui ont voté catholique et que les » adversaires du Roi sont ceux qui ont voté libéral, com- » muniste ou socialiste. Le jour où on en arrivera là, le » Roi sera le Roi d'un parti et c'en sera fait de la Monar- » chie. »

#### Analyse des articles :

Le texte de l'article premier appelle les remarques suivantes :

1) Le délai pour procéder à la consultation nationale doit être court — à la différence des élections législatives — il est souhaitable que les dirigeants des partis s'entendent pour éviter toute propagande électorale et tout débat irritant.

2) Un membre a fait observer que le libellé de la question à poser aux votants pouvait prêter à équivoque.

Nous suggérons à titre d'amendement le texte ci-après :

« Désirez-vous que le Roi Léopold III reprenne l'exercice de ses hautes fonctions constitutionnelles ? »

3) La participation des femmes à la consultation nationale s'impose. Le droit de vote aux élections législatives

gedachte laten leiden, in hun geweten de zin vinden om zich naar de toekomst te wenden zonder verder hun tijd te verliezen in nutteloze twisten die zonder uitkomst zijn en enkel het verleden betreffen.

E. Er werd voorgesteld te wachten tot de volgende verkiezingen, daar de toekomstige Kamers bevoegd moeten zijn om een definitieve uitspraak te doen.

#### Antwoord :

De ingewikkelde aard van de belangen die bij wetgevende verkiezingen op het spel staan, zal het niet mogelijk maken met zekerheid een welbepaalde conclusie af te leiden nopens het ernstig vraagstuk dat ons bezighoudt.

Werd deze waarheid niet reeds bewezen door de verkiezingen van Februari 1946 ?

Dient er trouwens, in dit verband, herinnerd aan de zeer juiste woorden die de geachte heer Buset, voorzitter van de B. W. P. uitgesproken heeft in de vergadering van de Kamer, op 20 Juli 1945, niet nopens een volksraadpleging doch betreffende een vernieuwing van de Kamers :

« Persoonlijk zou ik mij laten herkiezen niet als anti- » leopoldist maar als socialist en aldus, Mijne Heren, » zouden er op alle banken socialisten, communisten, » liberalen, katholieken terugkeren. Welke zal de beteke- » nis zijn van deze eigenaardige volksstemming; men zal » er noodzakelijkerwijze moeten toe komen te zeggen dat » de voorstanders van de Koning degenen zijn die katho- » liek gestemd hebben en de tegenstanders van de Koning » diegenen die liberaal, communist of socialist gestemd » hebben. De dag dat het zover komt, zal de Koning de » Koning van één partij zijn en zal het met de Monarchie » gedaan zijn. »

#### Ontleding der artikelen

De tekst van het eerste artikel vergt de volgende bemerkingen :

1) De termijn om tot de volksraadpleging over te gaan moet kort zijn — in tegenstelling met de wetgevende verkiezingen — het is wenselijk dat de leiders van de partijen overeenkomen om elke verkiezingspropaganda en elk ophitsend debat te vermijden.

2) Een lid heeft doen opmerken dat de redactie van de aan de stemmenden te stellen vraag aanleiding kon geven tot dubbelzinnigheid.

Wij stellen bij wijze van amendement de volgende tekst voor :

« Verlangt U dat Koning Léopold III de uitoefening van zijn hoge grondwettelijke functies hervat ? »

3) De deelneming van de vrouwen aan de volksraadpleging is geboden. Het kiesrecht bij de wetgevende

leur est reconnu et elles l'exerceront dans un proche avenir.

Aucune raison de les écarter ne peut être considérée comme valable.

L'article 2 se réfère à diverses articles de la loi sur les élections communales.

Il s'agit de la loi du 4 août 1932. Elle a fait ses preuves au point de vue technique.

Il est sage et pratique de ne pas innover.

On a envisagé l'éventualité d'un dépouillement unique pour le pays.

Nous pensons que la consultation devant se faire dans la clarté, il faut repousser cette suggestion comme aussi toute innovation qui contredirait ce principe.

Les art. 1 à 6 du titre I appellent aux urnes les Belges, hommes et femmes de 21 ans, domiciliés dans la commune depuis 6 mois au moins.

Les art. 8 à 20 du titre II règlent la procédure pour la composition des bureaux.

Les articles 62 à 64 du titre IV règlent l'obligation au vote.

Les articles 3 et 4 de la proposition ne comportent aucun commentaire.

Le rapporteur recommande à la Haute Assemblée le vote de la proposition.

Il souhaite que la mesure qu'il préconise permette au sentiment national de s'exprimer et de contribuer à la solution de cette douloureuse question en amenant par surcroît l'apaisement et l'oubli d'un passé pénible.

La consultation, quelle que soit la suite qu'on lui réserve, étant susceptible de mettre un point final au problème royal, amènera peut être une sérénité suffisante permettant à l'Histoire de remplir son rôle de juge impartial.

*Le rapporteur,*  
J. PHOLIEN.

verkiezingen is haar toegekend, en zij zullen het in een nabije toekomst uitoefenen.

Geen enkele reden om haar hiervan uit te sluiten kan als geldig beschouwd worden.

Artikel 2 verwijst naar verschillende artikelen van de gemeentekieswet.

Het gaat om de wet van 4 Augustus 1932. Zij heeft uit technisch oogpunt haar proeven geleverd.

Het is wijs en praktisch geen nieuwigheden in te voeren.

Men heeft de gebeurlijkheid van een enkele telling voor het land overwogen.

Wij denken dat, vermits de volksraadpleging in volle klaarheid moet geschieden, dit voorstel dient verworpen zoals elke andere nieuwigheid die in strijd zou zijn met dit principe.

De art. 1 tot 6 van titel I roepen ter stembus alle Belgen, zo mannen als vrouwen van 21 jaar oud, die hun woonplaats sedert ten minste zes maanden in de gemeente hebben.

De artikelen 8 tot 20 van titel II regelen de procedure voor de samenstelling der burelen.

De artikelen 62 tot 64 van titel IV regelen de stemverplichting.

De artikelen 3 en 4 van het voorstel behoeven geen commentaar.

De verslaggever beveelt de Hoge Vergadering aan het voorstel goed te stemmen.

Hij wenst dat de door hem voorgestane maatregel het nationaal gevoel de mogelijkheid biede tot uiting te komen en bij te dragen tot de oplossing van dit pijnlijk vraagstuk en bovendien verzoening te brengen en een treurig verleden te doen vergeten.

Aangezien de volksraadpleging, welke ook het gevolg is dat zij zal hebben, de uiteindelijk oplossing van de koningskwestie kan brengen, zal zij misschien een voldoende evenwichtigheid scheppen om de geschiedenis toe te laten haar rol van onpartijdig rechter te vervullen.

*De verslaggever,*  
J. PHOLIEN.

## NOTES DES ADVERSAIRES DE LA PROPOSITION

**Note déposée au nom des membres libéraux  
des Commissions Réunies de la Justice et de l'Intérieur**

L'objet de la proposition de loi dont le Sénat est saisi est l'organisation d'une consultation populaire; cette proposition ne comporte ni la suggestion d'autres moyens d'investigation du sentiment national, ni l'examen de l'opportunité du retour du Roi et du fond même de la question royale. Le Sénat doit se prononcer sur le mode d'information de l'opinion préconisé par les auteurs de la proposition.

Le comité permanent du Parti Libéral a exprimé le 3 octobre dernier son désaccord avec la consultation proposée par le P.S.C. Il a chargé les gauches libérales des Chambres législatives de déposer une proposition de loi instituant une commission nationale chargée de donner son avis motivé sur l'opportunité de la reprise des fonctions royales par le roi Léopold III, cette commission ayant à décider elle-même des éléments de nature à éclairer sa conviction et à prendre en considération diverses questions constitutionnelles.

Dans ces conditions, les membres libéraux des commissions réunies de la Justice et de l'Intérieur ne peuvent se rallier aux conclusions du rapport.

A. LILAR.

**Note déposée au nom des membres socialistes  
des Commissions Réunies de la Justice et de l'Intérieur**

Avant d'exposer les raisons de leur opposition à la proposition de loi de MM. STRUYE et consorts visant à organiser une consultation nationale sur la question royale, les membres socialistes des Commissions réunies de la Justice et de l'Intérieur croient utile de rappeler brièvement les rétroactes, et de mettre en lumière la nature et la cause du malaise dénoncé par les auteurs de la proposition.

Le 20 septembre 1944, les Chambres réunies « considérant que le roi se trouvait par le fait de l'ennemi dans l'impossibilité de régner » ont élu un Régent. Cette décision découlait d'une circonstance temporaire. Mais le fait de l'ennemi ayant cessé le 7 mai 1945, le roi Léopold III n'a pas repris l'exercice du pouvoir. Bien au contraire il a, dans une lettre adressée au Prince Régent le 14 juillet 1945, constaté que le désaccord qui avait surgi entre le Gouvernement soutenu par la majorité parlementaire et lui, ainsi que l'impossibilité où il se trouvait de constituer un autre gouvernement qui recueillît l'approbation des Chambres, l'amenaient à ajourner toute décision quant à son retour ou son abdication jusqu'à ce que de nouvelles élections aient eu lieu.

## NOTA'S VAN DE TEGENSTANDERS VAN HET VOORSTEL

**Nota ingediend namens de liberale leden  
der Verenigde Commissies  
van Justitie en van Binnenlandse Zaken.**

Het bij de Senaat ingediende wetsvoorstel heeft tot doel een volksraadpleging in te richten; dit voorstel spreekt over geen andere middelen om het volksgevoelen tot uiting te doen komen, noch over een onderzoek naar de opportuniteit van 's konings terugkeer en naar de grond van de koningskwestie. De Senaat moet zich uitspreken over de wijze van opiniepeiling als aangeprezen door de indieners van het voorstel.

Het bestendig comité van de liberale partij heeft op 3 October jl. medegeeld, dat het niet akkoord gaat met de door de C.V.P. voorgestelde volksraadpleging. Het heeft de liberale linkerzijde van de Wetgevende Kamers gelast een wetsvoorstel in te dienen tot instelling van een nationale commissie, welke er mede belast zal zijn een gemotiveerd advies uit te brengen over de opportuniteit van de hervatting der koninklijke functies door Koning Leopold III en welke zelf te beslissen zou hebben over de gegevens die haar kunnen voorlichten en verschillende grondwettelijke kwesties in overweging zou nemen.

In die omstandigheden kunnen de liberale leden van de Verenigde Commissies van Justitie en van Binnenlandse Zaken zich bij de conclusies van het verslag niet aansluiten.

**Nota ingediend uit naam van de socialistische leden  
der Verenigde Commissies  
van Justitie en van Binnenlandse Zaken.**

Alvorens de redenen van hun verzet tegen het wetsvoorstel van de heer Struye cs. tot inrichting van een volksraadpleging over de koningskwestie toe te lichten, achten de socialistische leden van de Verenigde Commissies van Justitie en van Binnenlandse Zaken het nuttig bondig de retroacta in herinnering te brengen en aard en oorzaak van de door de indieners van het voorstel aangehaalde malaise in het licht te stellen.

Op 20 September 1944 hebben de Verenigde Kamers, met de overweging « dat de Koning door 's vijands toedoen in de onmogelijkheid verkeerde om te regeren », een Regent verkozen. Die beslissing vloeyde voort uit een tijdelijke omstandigheid. Doch, ofschoon 's vijands toedoen sedert 7 Mei 1945 heeft opgehouden, heeft Koning Leopold III zijn functie niet hervat. Wel integendeel heeft hij in een schrijven aan de Prins-Regent op 14 Juni 1945 vastgesteld dat de onenigheid die tussen hem en de door een parlementaire meerderheid gesteunde Regering was opgerezen, alsmede het feit dat het hem onmogelijk was een andere Regering samen te stellen die de goedkeuring der Kamers zou wegdragen, hem er toe hadden gebracht de beslissing omtrent zijn terugkeer of zijn troonsafstand uit te stellen, totdat nieuwe verkiezingen zouden plaats hebben.

Ainsi, une nouvelle impossibilité de régner était née; elle ne résultait pas comme la première de l'éloignement physique et forcé du roi. C'était une impossibilité d'ordre politique. Elle n'en était pas moins réelle, reconnue par toutes les parties en cause, ce qui explique que l'on n'ait pas cru devoir la faire constater par une nouvelle délibération des Chambres réunies, la loi du 19 juillet 1945 se bornant à décider, par interprétation de l'article 82 de la Constitution, que la Régence se prolongerait jusqu'à ce que les Chambres réunies aient constaté que l'impossibilité de régner avait pris fin.

Car, et en cela aussi l'impossibilité politique de régner se distinguait de l'impossibilité physique, si celle-ci était liée dans sa durée au fait de l'ennemi, la fin de l'impossibilité politique de régner apparaissait comme douteuse, voire problématique : la lettre du roi reconnaissait expressément que s'il s'avérait que la nation lui avait définitivement retiré sa confiance il s'inclinerait — solution inévitable, sans doute non expressément inscrite dans la Constitution qui par une série de mesures veille à protéger la Couronne contre les risques pouvant résulter de désaccords, mais seule solution compatible avec le principe de souveraineté de la nation inscrit dans le pacte fondamental; seule solution du reste que pareils conflits ont reçue dans les pays démocratiques.

Mais le roi ne reconnut pas, en juillet 1945, le caractère définitif du divorce survenu entre sa personne et une partie importante de la nation. Relevant la composition incomplète des Chambres, amputées d'une partie de leurs élus, il soulignait que le mandat des sénateurs et députés avait dépassé le terme de quatre ans fixé par la Constitution. De là sa décision d'attendre que des élections générales aient fait cesser la « rupture de l'harmonie devant exister entre la composition des Chambres et l'attitude politique des citoyens qu'elles représentent ».

Ces élections eurent lieu au début de 1946. Elles ne répondirent pas aux espoirs du roi et confirmèrent l'impossibilité de régner qu'il avait lui-même constatée dans sa lettre du 14 juillet 1945.

Il semblait dès lors qu'il dût, donnant suite à son intention précédemment exprimée, s'incliner devant cette manifestation non équivoque de la volonté nationale. Mais un revirement s'était produit dans son esprit, et la décision attendue n'intervint pas, le roi ayant préféré entreprendre de convaincre le Parlement et l'opinion publique du manque de fondement des griefs dirigés contre lui. D'où la polémique avec le gouvernement Van Acker, et l'instauration en juillet 1946 de la Commission dite Servais dont le rapport porte la date du 19 juin 1947.

Nous tenons à le souligner : la prolongation de la crise n'a pas d'autre cause que l'ajournement de la conclusion

Alzo was een nieuwe onmogelijkheid tot regeren ontstaan; zij vloeide niet, zoals de eerste, voort uit een gedwongen verwijdering van de Koning. Het was een onmogelijkheid van politieke aard. Ze was er niet minder werkelijk om en werd erkend door alle betrokken partijen, wat uitlegt dat men niet gemeend heeft haar te moeten laten vaststellen door een nieuwe beslissing van de Verenigde Kamers, aangezien de wet van 19 Juli 1945 bij interpretatie van art. 82 der Grondwet alleen beslist dat het Regentschap zal blijven duren totdat de Verenigde Kamers hebben vastgesteld dat de onmogelijkheid om te regeren een einde heeft genomen.

Want, en hierin ook verschilt de politieke onmogelijkheid tot regeren van de lichamelijke onmogelijkheid, wanneer zij in haar duur verbonden was aan het optreden van de vijand, dan bleek het einde van die politieke onmogelijkheid twijfelachtig, ja zelfs problematisch : 's Konings brief erkende uitdrukkelijk dat zo mocht blijken dat de Natie hem definitief haar vertrouwen ontnomen had, hij zich hierbij zou neerleggen — onvermijdelijke oplossing, welke ongetwijfeld niet uitdrukkelijk is vermeld in de Grondwet, die door een reeks van maatregelen de Kroon tegen mogelijke risico's wegens onenigheid wil beschermen, doch welke alleen overeen te brengen is met het in de Grondwet besloten beginsel van de sovereigniteit der Natie; enige oplossing die overigens in de democratische landen aan zulke conflicten werd gegeven.

Doch de Koning erkende in Juli 1945 het definitief karakter van de tussen hem en een belangrijk gedeelte van de natie ontstane scheiding niet. Wijzende op de onvolledige samenstelling van de Kamers, die een aantal van hun verkozenen verloren hadden, wees hij er op dat het mandaat der senatoren en volksvertegenwoordigers de bij de Grondwet gestelde termijn van vier jaar overschreden had. Vandaar zijn beslissing om te wachten totdat algemene verkiezingen een einde hebben gemaakt aan de verbreking van het evenwicht, dat moet bestaan tussen de samenstelling der Kamers en de politieke houding der burgers welke zij vertegenwoordigen.

Die verkiezingen hadden plaats aanvang 1946. Zij beantwoordden niet aan de hoop van de Koning en bekrachtigden de onmogelijkheid om te regeren, welke hijzelf in zijn brief van 14 Juli 1945 had vastgesteld.

Het scheen dus dat hij, zijn vroeger uitgedrukt voornemen getrouw, zich bij de ondubbelzinnige uitdrukking van de volkswil had moeten neerleggen. Maar een ommekeer had in zijn geest plaats gehad en de verwachte beslissing werd niet getroffen, daar de Koning er de voorkeur had aan gegeven het Parlement en de openbare mening er van te overtuigen, dat de tegen hem gerichte verwijten ongegrond waren. Hierdoor ontstond de polemiek met de regering Van Acker en de instelling in Juli 1946 van de zogenaamde commissie Servais, die op 19 Juni 1947 verslag uitbracht.

Wij hechten er aan het te onderlijnen : het rekken van de crisis heeft geen andere oorzaak dan de verdaging van

naturelle que, suivant ses propres déclarations, le roi devait tirer des élections de 1946; le malaise résulte des espoirs et des craintes que cet ajournement fait naître dans les masses et encore de l'éloignement du pays dans lequel le roi maintient son fils aîné, appelé tôt ou tard à lui succéder.

La situation ne comporte à toute évidence qu'une solution, à savoir l'effacement du Roi et le retour du futur souverain au pays, afin qu'il puisse s'y préparer à ses fonctions.

Cette solution s'impose d'autant plus que la publication du rapport Servais n'a amené aucune modification dans l'attitude du Parlement, les organes directeurs des partis libéral, socialiste et communiste ayant officiellement fait savoir au Premier Ministre qu'ils maintenaient leur attitude.

Il est vrai que par un nouveau revirement le roi s'est rallié récemment à l'idée d'une consultation nationale proposée une première fois le 17 juillet 1945, à la Chambre, par le comte Carton de Wiart; mais cette adhésion royale tardive n'est pas de nature à lever les objections auxquelles pareille proposition se heurte.

Pour ne retenir que les principales, nous dirons qu'à notre avis la consultation nationale serait **inefficace, inconstitutionnelle, nuisible**.

#### **L'inefficacité.**

A ne s'en tenir qu'aux termes de la lettre du roi du 14 juillet 1945 il apparaîtrait déjà qu'une consultation nationale n'est pas en mesure de mettre un terme à l'impossibilité de régner, celle-ci y étant définie par l'impossibilité de constituer un gouvernement susceptible de s'appuyer sur une majorité dans les deux Chambres. En effet, la consultation nationale proposée ne changerait pas la composition des Chambres. L'impossibilité demeurerait donc, sauf dans le cas où un nombre suffisant de parlementaires modifieraient leur attitude en raison des résultats de la consultation, ce qui est improbable.

Mais il y a plus. Pour que le roi puisse régner suivant l'esprit de notre droit public, il ne suffirait pas qu'il formât un gouvernement s'appuyant sur une majorité parlementaire; il faudrait que cette possibilité ne soit pas associée à la prépondérance d'un parti déterminé, tandis que d'autres partis importants maintiendraient à l'égard du roi une opposition irréductible, car en ce cas le roi serait dans l'impossibilité de jouer le rôle d'arbitre impartial que la Constitution lui confie, et son sort au surplus serait inséparable du maintien aux élections de la majorité qui se serait ralliée à lui.

Or, en ce qui concerne l'un au moins des partis hostiles au roi Léopold III, le P.S.B., il suffit pour se convaincre du caractère définitif de son opposition de lire la réso-

het natuurlijk besluit dat de Koning, naar eigen verklaring, uit de verkiezingen van 1946 moest trekken; de malaise vloeit voort uit de hoop en de vrees welke dat uitstel bij de massa heeft doen ontstaan en ook uit het feit dat de Koning zijn oudste zoon, die hem vroeg of laat zal moeten opvolgen, uit het land verwijderd houdt.

Aan de toestand kan klaarblijkelijk slechts één oplossing worden gegeven en wel het terugtreden van de Koning en de terugkeer van de toekomstige vorst in het land, om zich tot zijn functies voor te kunnen bereiden.

Die oplossing dringt zich des te meer op daar de bekendmaking van het verslag Servais in de houding van het Parlement geen wijziging heeft gebracht, vermits de leidende lichamen van de liberale, socialistische en communistische partijen officieel aan de Eerste-Minister hebben laten weten dat zij bij hun standpunt bleven.

Het is waar dat de Koning door een nieuwe ommekeer zich onlangs heeft aangesloten bij de gedachte van een volksraadpleging, welke op 17 Juli 1945 door graaf Carton de Wiart een eerste maal aan de Kamer werd voorgesteld; doch dit laattijdig bijtreden van de Koning kan de bezwaren, waarop zulk voorstel stuit, niet opheffen.

Om slechts de voornaamste aan te halen, zullen wij zeggen dat de volksraadpleging naar onze mening *ondoelmatig, ongrondwettelijk en schadelijk* zou zijn.

#### **Ondoelmatigheid.**

Blijft men bij de bewoordingen van 's Konings brief van 14 Juli 1945, dan blijkt reeds dat een volksraadpleging niet bij machte is een einde te maken aan de onmogelijkheid om te regeren, ingevolge de onmogelijkheid om een Regering te vormen welke kan steunen op een meerderheid in beide Kamers. Inderdaad, de voorgestelde volksraadpleging zou de samenstelling der Kamers niet veranderen. De onmogelijkheid zou dus blijven bestaan, tenzij een voldoende aantal parlementairen wegens de uitslagen van de volksraadpleging hun houding zouden wijzigen, wat onwaarschijnlijk is.

Doch er is meer. Opdat de Koning naar de geest van ons publiek recht zou kunnen regeren, volstaat het niet dat hij een Regering vormt met de steun van een parlementaire meerderheid; die mogelijkheid mag niet verbonden worden aan het overwicht van een bepaalde partij, terwijl andere belangrijke partijen onverzettelijk zouden blijven ten aanzien van de Koning, want in dat geval zou het de Koning onmogelijk zijn de rol te vervullen van onpartijdig scheidsrechter welke hem door de Grondwet is toegewezen, en zijn lot zou overigens onafscheidbaar verbonden zijn met het behoud bij de volgende verkiezingen van de meerderheid die zich rond hem zou hebben geschaard.

Welnu, ten aanzien van minstens één der partijen die tegen Koning Leopold III gekant zijn, de B.S.P., volstaat het de resolutie te lezen welke in Juli 1947 eenparig door

lution adoptée à l'unanimité par le Bureau du Parti en juillet 1947, résolution confirmée et rendue publique un an plus tard en vue de démentir les rumeurs suivant lesquelles un fléchissement serait survenu dans son attitude.

Cette résolution était rédigée comme suit :

« 1. La politique dite d'indépendance a été interprétée par le Roi, à l'insu des Ministres et du Parlement, comme un retour à la neutralité permanente.

» S'inspirant de cette conception toute personnelle, le Roi a pris sur lui de décider — à l'insu d'abord, contre l'avis ensuite du Gouvernement — que le rôle de l'armée se limiterait à la défense du territoire national, que la Belgique n'avait aucune obligation envers la France et la Grande-Bretagne qu'il avait lui-même appelées à l'aide et que la guerre était finie pour la Belgique du moment que l'armée belge ne pouvait plus tenir dans le « réduit national » de la côte.

» Cette politique personnelle a été désavouée par la nation lorsqu'elle a sans réserve approuvé le Gouvernement d'en avoir pris le contre-pied au cours de la guerre et d'avoir ainsi sauvé l'honneur de la Belgique.

» 2. Le Roi a méconnu la vérité constitutionnelle en subordonnant ses responsabilités de chef de l'Etat à son rôle de commandant de l'armée.

» Une telle erreur, qui ne peut se justifier par des raisons de conscience, n'a pu être réparée que du fait que le Gouvernement s'est, avec l'approbation de l'assemblée de Limoges, autorisé de l'article 82 de la Constitution pour exercer lui-même, en territoire allié et aux fins de poursuivre la guerre aux côtés des Alliés, les pouvoirs du Roi.

» 3. Au moment où la victoire allemande lui apparaissait comme certaine, le Roi a marqué son intention de former un Gouvernement en Belgique occupée.

» Qu'il en ait été retenu par la consultation de juristes ou empêché par le fait de l'occupant, le Roi a pris à cette occasion une attitude qui contraste péniblement avec celle des Ministres lorsque, quittant le Roi à Wynendaele, ceux-ci ont pris le chemin de l'exil en territoire allié pour ne pas abandonner la lutte.

» 4. Conduit par ses erreurs initiales à se constituer prisonnier aux mains de l'ennemi, le Roi s'est condamné à une passivité qui lui rendait difficile toute manifestation de solidarité envers les Alliés et la résistance.

het Bureau der Partij werd aangenomen en één jaar nadien werd bekrachtigd en openbaar gemaakt ten einde de geruchten te weerleggen volgens welke een verslapping in haar houding zou ontstaan zijn, om zich te overtuigen van het definitief karakter van haar verzet.

Die resolutie luidde als volgt :

« 1. De zogezegde onafhankelijkheidspolitiek werd door de Koning, buiten het weten van de Ministers en van het Parlement, uitgelegd als een terugkeer tot de permanente neutraliteit.

» Geïnspireerd door deze zuiver persoonlijke opvatting, heeft de Koning het op zich genomen — eerst buiten het weten en nadien tegen het advies van de Regering — te beslissen dat de rol van het leger zich zou beperken tot de verdediging van 's lands grondgebied, dat België geen enkele verplichting had jegens Frankrijk en Groot-Brittannië, die hij zelf ter hulp had geroepen, en dat de oorlog voor België geëindigd was van het ogenblik af, waarop het Belgisch leger de strijd niet meer kon voortzetten in het « nationaal schuiloord » van de kust.

» Deze persoonlijke politiek werd door de Natie afgekeurd toen deze zonder voorbehoud haar goedkeuring hechtte aan de Regering, die tijdens de oorlog de lijnrecht tegenovergestelde politiek voerde en daardoor de eer van België redde.

» 2. De Koning heeft de grondwettelijke waarheid miskend door zijn verantwoordelijkheid als staatshoofd aan zijn rol van opperbevelhebber van het leger ondergeschikt te maken.

» Dergelijke vergissing, die niet kan worden gerechtvaardigd met gewetensbezwaren, kon slechts worden hersteld door het feit dat de Regering, met toelating van de vergadering van Limoges en op grond van artikel 82 van de Grondwet, zichzelf het recht heeft toegekend, op geallieerd grondgebied en ten einde de oorlog aan de zijde der geallieerden voort te zetten, de machten van de Koning uit te oefenen.

» 3. Op het ogenblik waarop de Duitse zegepraal hem vaststaand toescheen, heeft de Koning zijn inzicht te kennen gegeven in bezet België een Regering te vormen.

» Of hij nu weerhouden werd door de raadpleging van juristen of door het ingrijpen van de bezetter, de Koning heeft te dezer gelegenheid in elk geval een houding aangenomen die pijnlijk afsteekt bij deze van de Ministers, toen dezen, hem te Wijnendaele verlatend, de weg van de ballingschap op geallieerd grondgebied zijn opgegaan om de strijd niet te moeten opgeven.

» 4. Door zijn eerste vergissingen er toe gebracht zich in handen van de vijand gevangen te geven, heeft de Koning zichzelf veroordeeld tot een passiviteit, die iedere manifestatie van solidariteit jegens de geallieerden en de weerstand voor hem moeilijk maakte.

» En fait, il n'a pas hésité à se rendre à Berchtesgaden et à solliciter d'Hitler, au mépris de la Constitution et des convenances les plus élémentaires, une garantie de respect de l'indépendance nationale et des droits de sa dynastie.

» Il a également autorisé une partie de son entourage à maintenir avec les inciviques des contacts donnant lieu aux pires équivoques.

» 5. Après avoir proclamé qu'il partagerait le sort de ses soldats, le Roi a blessé la conscience publique en s'octroyant, sous le couvert d'une captivité réputée pénible, des distractions nombreuses qui le conduisirent notamment à un mariage morganatique contracté dans la méconnaissance de la Constitution et de la loi.

» 6. Aux Alliés de la Belgique, le Roi n'a pas craint de faire remettre un mémoire par lequel, sans exprimer la moindre gratitude pour la victoire libératrice, il signifiait en termes inadmissibles son refus d'avoir égard aux traités qu'il n'aurait pas approuvés.

» Par ce document regrettable, le Roi a montré qu'il maintenait sa position neutraliste, qu'il semblait vouloir remettre en question son asquiescement implicite à l'autorité exercée par le Gouvernement en vertu de l'article 82 de la Constitution et que, pour demeurer fidèle à sa politique personnelle, il ne reculait pas devant le risque d'ébranler gravement la position internationale du pays.

» 7. Par son attitude en face de la guerre et les dissensions qu'elle a provoquées, le Roi a cessé d'être le symbole de la concorde nationale et l'arbitre des partis.

» L'impossibilité de régner est morale parce que le Roi a gravement méconnu la vérité constitutionnelle. Elle est politique parce qu'il y a divorce entre lui et une grande partie de la nation. »

Nous nous abstenons de tout commentaire. Qu'il nous suffise de constater que pour un observateur impartial il y a là un jugement final, rendu sur base de faits incontestés, et sur lequel il n'y a aucune chance de voir revenir les élus socialistes.

#### **L'inconstitutionnalité.**

Pareille démonstration de l'inefficacité de la mesure visée dans la proposition de loi suffit pour justifier l'opposition des membres socialistes des Commissions Réunies.

Mais la consultation nationale nous apparaît de plus comme inconstitutionnelle, plus encore du reste dans le fond que dans la forme.

» Hij heeft niet geaarzeld zich naar Berchtesgaden te begeven en, de Grondwet en de meest elementaire kiesheid miskennend, Hitler om een waarborg voor de eerbiediging van de nationale onafhankelijkheid en voor de rechten van zijn dynastie te vragen.

» Hij heeft insgelijks een gedeelte van zijn omgeving toegelaten met de incivieken contacten te handhaven, die tot de ergste dubbelzinnigheden aanleiding gaven.

» 5. Na te hebben geproclameerd, dat hij het lot van zijn soldaten zou delen, heeft de Koning het openbaar geweten gekwetst, toen hij zich, onder de dekmantel van een zogezegd pijnlijke gevangenschap, heel wat ontspanning gunde, die hem o.a. heeft geleid tot een onder miskenning van de Grondwet en van de wet gesloten morganatisch huwelijk.

» 6. De Koning is er niet voor teruggedeinsd aan de geallieerden van België een memorandum te doen overhandigen waarin hij, zonder de geringste dankbaarheid voor de bevrijdende overwinning uit te drukken, in onaanvaardbare termen mededeelde dat hij weigerde verdragen te erkennen die hij niet had goedgekeurd.

» Met dit betreurenswaardig document heeft de Koning aangetoond, dat hij zijn neutralistische positie handhaafde; dat hij zijn stilzwijgend akkoord met het door de Regering krachtens artikel 82 van de Grondwet uitgeoefend gezag, weer scheen terug te trekken en dat hij, om zijn persoonlijke politiek getrouw te blijven, niet terugdeinsde voor het risico, de internationale positie van het land in ernstig gevaar te brengen.

» 7. Door zijn houding ten overstaan van de oorlog en van de geschillen, die deze heeft veroorzaakt, heeft de Koning opgehouden het symbool van de nationale eenidracht en de scheidsrechter der partijen te zijn.

» De onmogelijkheid om te regeren is van zedelijke aard omdat de Koning de grondwettelijke waarheid ernstig heeft miskend. Zij is van politieke aard, omdat er een diepe kloof bestaat tussen de Koning en een groot deel van de Natie. »

Wij onthouden ons van commentaar. Het möge volstaan, er op wijzen, dat dit voor een onpartijdig waarnemer geldt als een eindvonnis op grond van onbetwiste feiten en dat er niet de minste kans bestaat, dat de socialistische verkozenen er nog zullen op terugkomen.

#### **Ongrondwettelijkheid.**

Een dergelijke bewijs van ondoeltreffendheid van de in het wetsvoorstel bedoelde maatregel volstaat om het verzet van de socialistische leden van de Verenigde Commissies te verantwoorden.

Doch de volksraadpleging lijkt ons bovendien ongrondwettelijk, en trouwens meer naar de inhoud dan naar de vorm.



Quant au principe d'une consultation nationale, nous reconnaissons volontiers qu'on peut citer des autorités en nombre égal pour les deux thèses : tandis que dans le passé d'éminents hommes d'Etat généralement de gauche ont jugé que le recours à une consultation populaire n'était pas interdit par notre pacte fondamental, d'autres hommes d'Etat, généralement de droite, ont combattu cette affirmation.

Notre collègue M. PHOLIEN a pu rappeler récemment que le Ministre BEERNAERT, lors de la revision de la Constitution en 1893 parut admettre que le rejet du referendum n'impliquait pas la condamnation de toute proposition de consultation populaire présentée par d'aucuns comme compatible avec la Constitution existante. Mais M. REY signalait dans son rapport de 1945 à la Chambre qu'en 1920, une proposition formelle d'amender la Constitution en vue d'autoriser expressément les consultations nationales fut formellement rejetée après avoir été énergiquement combattue par M. WOESTE et M. Paul HYMANS.

Dans la pratique et dans des cas concrets, plusieurs propositions de consultation nationale furent repoussées.

Si le doute paraît ainsi permis quant à la constitutionnalité de pareilles propositions — et ce doute a été confessé par le principal auteur de la proposition sinon dans la justification de celle-ci, du moins dans un article de revue publié peu après — l'utilisation de cette procédure **pour la solution du problème royal** nous paraît heurter de façon beaucoup plus grave et plus certaine les principes fondamentaux de notre institution.

M. le député Rey le constatait dans le remarquable rapport qu'il présenta à la Chambre, en 1945, au nom de la section centrale rejetant par parité de voix la proposition du Comte Carton de Wiart, semblable à celle dont le Sénat se trouve saisi; il s'agit en l'espèce, écrivait-il, de donner au roi l'investiture supplémentaire d'un plébiscite.

Or, rien ne pourrait davantage fausser le mécanisme et ébranler les fondements de notre monarchie héréditaire.

Sans doute, aux termes de l'article 25 de la Constitution, tous les pouvoirs émanent-ils de la Nation, mais c'est le Congrès qui représentait la nation en 1831, comme c'est le Parlement qui en est aujourd'hui l'expression légale. Que le désaccord survenu entre le Roi et le Parlement soit chose regrettable, tout le monde en conviendra, mais combien plus inadmissible, plus redoutable pour nos libertés serait une situation où, par hypothèse, le chef du pouvoir exécutif pourrait se réclamer d'une approbation ou d'une investiture populaire qui, encore qu'officiuse et non sujette à renouvellement, apparaîtrait comme d'une nature semblable mais d'une valeur supérieure (puisque émanant de la masse du peuple) à celle du mandat temporaire

Wat het principe van een volksraadpleging betreft, geven wij gaarne toe, dat er voor beide theses evenveel gezaghebbende personen kunnen genoemd worden : terwijl vroeger door hoogstaande staatslieden, meestal van de linkerzijde geoordeeld werd, dat een volksraadpleging door onze grondwet niet verboden was, werd dit door andere staatslieden, meestal van de rechterzijde, bestreden.

Onze collega, de h. Pholien, heeft er onlangs aan herinnerd, dat Minister Beernaert bij de grondwetsherziening in 1893 scheen aan te nemen, dat het verwerpen van een referendum niet in zich sluit, dat elk voorstel tot het houden van een volksraadpleging, door sommigen als verenigbaar met de bestaande grondwet beschouwd, moest veroordeeld worden. Maar de h. Rey wees er in zijn verslag van 1945 in de Kamer op, dat in 1920 een formeel voorstel tot wijziging van de grondwet in de zin van uitdrukkelijke toelating van volksraadplegingen formeel verworpen werd, na krachtig te zijn bestreden door de h. Woeste en de h. Paul Hymans.

Practisch werden in concrete gevallen verscheidene voorstellen tot het houden van een volksraadpleging verworpen.

Indien er dus twijfel mag bestaan over de grondwettelijkheid van dergelijke voorstellen, — en dit werd bekend door de voornaamste indiener van het voorstel, zoniet in de verantwoording hiervan, dan toch in een kort nadien verschenen tijdschriftartikel, — deze procedure schijnt voor de **oplossing van het koningvraagstuk** de grondrege-len van ons staatsbestel veel ernstiger en zekerder te kwetsen.

De h. volksvertegenwoordiger Rey stelde dit vast in het merkwaardig verslag, dat hij in 1945 bij de Kamer indiende namens de middenafdeling, welke het voorstel van graaf Carton de Wiart, hetwelk van dezelfde aard was als het bij de Senaat ingediende, bij staking van stemmen verwierp; het gaat er hier om, schreef hij, aan de Koning de bijkomende investituur van een volksstemming te geven.

Welnu, niets zou meer het mechanisme van onze erfelijke monarchie kunnen in de war brengen en de grondslagen er van doen wankelen.

Ongetwijfeld gaan, naar de bewoordingen van artikel 25 van de Grondwet, alle machten van de Natie uit, doch het is het Congres dat de Natie in 1831 vertegenwoordigde, zoals het Parlement daarvan thans de wettelijke uitdrukking is. Dat de onenigheid tussen de Koning en het Parlement beireurenswaardig is zal iedereen toegeven, doch hoezeer meer onaanvaardbaar en hoezeer gevaarlijker voor onze vrijheden zou een toestand zijn waarin bij veronderstelling het hoofd van de uitvoerende macht zich zou kunnen beroepen op een goedkeuring of een investituur vanwege het volk, die, ofschoon slechts officieus en niet onderhevig aan vernieuwing, van dezelfde aard maar van een groter waarde (vermits zij uitgaat van

que les élus de la Nation tiendraient de leurs collègues partikuliers.

En vain objecterait-on que la consultation n'aura qu'une valeur d'avis, le Parlement gardant le dernier mot conformément à la loi du 15 juillet 1945, que par ailleurs on ne cesse de battre en brèche et dont le baron de Dorlodot propose l'abrogation. Qui ne voit qu'en réalité la consultation populaire proposée implique fatalement une sorte d'arbitrage par la majorité des électeurs communaux ?

Sans doute d'aucuns parmi nos adversaires, auxquels on ne connaissait pas ce zèle pour la démocratie, se réclameront-ils de l'exemple des Etats-Unis d'Amérique où le chef d'Etat se trouve être l'élu direct de la population, oubliant que la monarchie héréditaire se caractérise en ce que le souverain, prédestiné par sa naissance à régner à vie, ne peut lier son sort au résultat d'une élection dont les effets ne valent nécessairement que jusqu'à l'élection suivante. Il apparaît à toute évidence que rien ne serait plus de nature à ébranler les fondements de la monarchie constitutionnelle en Belgique et à en altérer l'esprit que la consultation nationale à laquelle il nous est proposé de procéder.

#### La nuisance.

Inefficace et inconstitutionnelle, elle serait de plus gravement préjudiciable à l'unité morale du pays.

Quels qu'en puissent être les résultats, il est certain qu'ils diffèreraient considérablement d'un arrondissement à l'autre, d'une province à l'autre, d'une région à l'autre. Toute tentative de voiler l'expression de ces volontés divergentes par des artifices de comptabilité se heurterait sans nul doute à l'opposition passionnée de la population wallonne.

Qu'advierait-il après que ces divergences se seraient manifestées au grand jour ? Considérerait-on comme possible la reprise du pouvoir par un Roi auquel diverses grandes villes du pays auraient officiellement exprimé leur hostilité ? Serait-il d'autre part aisé, dans l'hypothèse où une faible majorité seulement se serait exprimée en faveur du Roi, d'amener ses partisans et le Roi lui-même à reconnaître que ce résultat numérique et sa localisation régionale feraient obstacle à ce qu'il puisse reprendre l'exercice du pouvoir dans l'esprit de la Constitution ?

Et si, de ce chef, le Roi et le Parlement se trouvaient à nouveau en désaccord dans l'interprétation des résultats de la consultation nationale, comment sortirait-on de cette nouvelle impasse ?

Il est donc évident que, quels que puissent être ses résultats, la consultation proposée est de nature à trou-

het volk) zou blijken te zijn dan het tijdelijk mandaat, welke de verkozenen der Natie van hun bijzondere kiescollege's hebben bekomen.

Vergeefs zou men tegenwerpen dat de volksraadpleging slechts de waarde van een advies zou hebben, vermits het laatste woord aan het Parlement blijft overeenkomstig de wet van 15 Juli 1945, welke overigens door de C. V. P. voortdurend wordt afgetakeld en welker intrekking door baron de Dorlodot wordt voorgesteld. Wie ziet niet in dat de volksraadpleging in werkelijkheid fataal een soort scheidsrechterlijke uitspraak door de meerderheid van de gemeenteraadskiezers insluit ?

Ongetwijfeld verwijzen sommigen van onze tegenstrevers, bij wie zulke ijver voor de democratie ongekennd was, naar het voorbeeld van de V. S. van Amerika, waar het Staatshoofd rechtstreeks door de bevolking verkozen wordt, hierbij vergetende dat de erfelijke monarchie er door gekenmerkt is, dat de Vorst, die door zijn geboorte voorbestemd is om levenslang te regeren, zijn lot niet kan verbinden aan de uitkomst van een verkiezing, waarvan de gevolgen noodzakelijkerwijze slechts gelden tot bij de volgende verkiezing. Het blijkt klaar en duidelijk dat niets zozeer als de ons voorgestelde volksraadpleging de grondslagen van de grondwettelijke monarchie in België zou doen wankelen en de geest er van zou aantasten.

#### Schadelijkheid.

Ondoelmatig en ongrondwettelijk, is zij bovendien hoogst schadelijk voor de morele eenheid van het land.

Wat haar uitkomsten ook mogen zijn, het staat vast dat zij aanzienlijk zullen verschillen van het ene arrondissement tot het andere, van de ene provincie tot de andere, van de ene streek tot de andere. Elke poging om de uitdrukking van die uiteenlopende wensen, door rekenkundige listen te verbergen, zou zonder enige twijfel op het hartstochtelijk verzet van de Waalse bevolking stuiten.

Wat zou er gebeuren nadat die verschillen aan het daglicht zijn gekomen ? Zou de gezagshervatting mogelijk worden geacht door een Koning, te wiens opzichte verschillende grote steden van het land officieel hun vijandschap hebben uitgedrukt ? Zou het voorts gemakkelijk zijn, in de veronderstelling dat een geringe meerderheid zich ten gunste van de Koning heeft uitgesproken, zijn partijgangers en de Koning zelf te doen erkennen dat de numerieke uitslag en de gewestelijke localisering er zich tegen verzetten, dat hij naar de geest van de Grondwet zijn functie kan hervatten ?

En zo de Koning en het Parlement uit dien hoofde andermaal in onenigheid zouden geraken bij de interpretatie van de uitkomsten der volksraadpleging, hoe zou men dan uit dit nieuwe slop geraken ?

Het is dus klaar dat, wat de uitkomsten van de voorgestelde raadpleging ook mogen zijn, deze van zulke aard

bler gravement la paix publique et à mettre en péril l'unité de la Nation.

C'est pourquoi les membres socialistes des Commissions Réunies s'y déclarent irréductiblement opposés.

is dat zij de eenheid der natie ernstig kan verstoren en in gevaar brengen.

Daarom verklaren de socialistische leden der Verenigde Commissies er zich onverzettelijk tegen gekant.

W. VAN REMOORTELE.

**Note déposée au nom des membres communistes  
des Commissions Réunies de la Justice et de l'Intérieur**

Les membres du groupe communiste se prononceront contre la proposition. Ils considèrent la question du retour de Léopold III sur le trône comme réglée par le fait que tout au moins une très grande fraction de la population est opposée à ce retour. Ce manque de confiance d'une partie importante de la population est dès à présent constant. La proposition tend à prolonger une discussion qui n'a d'autre objet que de créer une diversion devant les problèmes essentiels et graves qui se posent au pays. Les nombres du groupe communiste s'élèvent avec force contre une manœuvre de confusion qui tend à détourner l'attention du peuple de ces problèmes essentiels, à un moment où le gouvernement du pays est engagé dans une politique contraire aux intérêts vitaux de la nation, une politique de sacrifice de l'indépendance nationale.

**Nota ingediend uit naam van de communistische leden  
der Verenigde Commissies  
van Justitie en van Binnenlandse Zaken.**

De leden van de communistische groep spreken zich tegen het voorstel uit. Zij achten de kwestie van de terugkeer van Leopold III op de troon geregeld door het feit dat minstens een zeer groot deel van de bevolking tegen die terugkeer is gekant. Dit gemis aan vertrouwen vanwege een aanzienlijk deel der bevolking staat thans reeds vast. Het voorstel strekt er toe een bespreking te rekken, die slechts ten doel heeft de aandacht af te leiden van de ernstige en essentiële problemen, die voor het land rijzen. De leden van de communistische groep komen met kracht op tegen een manœuvre van verwarring, dat er toe strekt de aandacht van het volk van die hoofdvraagstukken af te wenden, op een ogenblik dat 's lands regering een politiek voert welke in strijd is met de levensbelangen van de natie, een politiek welke de nationale onafhankelijkheid opoffert.

J. FONTEYNE.

# SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1947-1948.

RÉUNION DU 5 OCTOBRE 1948.

Rapport des Commissions réunies de la Justice et de l'Intérieur chargées d'examiner la proposition de loi instituant une consultation nationale au sujet de la question royale.

ERRATUM.

Ajouter à la liste des membres présents de la Commission de l'Intérieur, le nom de M. Van Steenberge.

# BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1947-1948.

COMMISSIEVERGADERING VAN 5 OCTOBER 1948.

Verslag van de Verenigde Commissies van Justitie en van Binnenlandse Zaken belast met het onderzoek van het wetsvoorstel tot instelling van een volksraadpleging over de koningskwestie.

ERRATUM.

Aan de lijst der aanwezige leden van de Commissie van Binnenlandse Zaken dient de naam van de heer Van Steenberge toegevoegd.